

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra církevních dějin a dějin křesťanského umění

Teologické nauky

**Albík z Uničova - 6. arcibiskup pražský a lékař
Václava IV.**

MUDr. Pavel Hlava

bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Vít Hlinka, Ph.D.

Olomouc, 2024

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně po konzultacích s vedoucím práce a použil k tomu literaturu uvedenou v bibliografii.

V Olomouci dne 21. 04. 2024

MUDr. Pavel Hlava

Obsah

ÚVOD	4
1. DOBOVÝ KONTEXT ALBÍKA Z UNIČOVA S OHLEDEM NA ČESKÉ ZEMĚ	6
1.1 VELKÁ MOROVÁ EPIDEMIE	6
1.2 OZBROJENÉ KONFLIKTY.....	7
1.3 SITUACE V ČESKÝCH ZEMÍCH.....	8
1.4 ZÁPADNÍ SCHISMA (1378-1417)	9
1.5 DEKRET KUTNOHORSKÝ	11
1.6 OTÁZKA MISTRA JANA HUSA.....	11
2. STRUČNÝ VÝVOJ MEDICÍNY OD ANTIKY PO STŘEDOVĚK.....	13
2.1 POČÁTKY ROZVOJE MEDICÍNY.....	13
2.2 KLÁŠTERNÍ MEDICÍNA	16
2.3 SALERNSKÁ ŠKOLA	19
2.4 ROZVOJ UNIVERZIT	20
2.5 VYBRANÉ DIAGNOSTICKÉ A TERAPEUTICKÉ METODY VE STŘEDOVĚKÉM LÉKAŘSTVÍ	21
2.5.1 <i>Flebotomie</i>	21
2.5.2 <i>Uroskopie</i>	22
2.5.3 <i>Prevence</i>	23
2.5.4 <i>Středověká chirurgie</i>	24
3. ZIKMUND ALBÍK Z UNIČOVA.....	25
3.1 ALBÍK Z UNIČOVA JAKO ARCIBISKUP PRAŽSKÝ	26
3.2 ALBÍK Z UNIČOVA JAKO LÉKAŘ ČESKÝCH KRÁLŮ	28
3.3 ALBÍK Z UNIČOVA JAKO AKADEMIK.....	32
ZÁVĚR	34
BIBLIOGRAFIE.....	35

Úvod

Tato bakalářská práce se týká významného českého lékaře Albíka z Uničova, který působil jako lékař posledních Lucemburků a na krátký čas i jako arcibiskup pražský. Toto téma práce jsem si zvolil vzhledem ke svému povolání lékaře-neurochirurga a anatoma, a také pro svůj zájem o dějiny lékařství. Práce je členěna do tří kapitol. První kapitola si klade za cíl stručně popsat dobový kontext Albíka z Uničova. Evropským kontinentem zmítala krize, proto zde poukazuji především na krizové jevy tehdejší společnosti s ohledem na české země. Významným zdrojem informací pro sepsání této kapitoly mi byla práce historika Dr. Jiřího Spěváčka, především monografie o Václavu IV. Ve druhé kapitole popisují vývoj lékařství od antiky do doby vrcholného středověku. Jedná o stručný nástin nejzásadnějších milníků. Vzhledem k obsáhlosti tématu nelze v této práci pojednat o všech aspektech antické a středověké medicíny. V této kapitole zmiňuji také význam vzniku univerzit, což významnou měrou přispělo k rozvoji lékařství. Středověká medicína je často považována za nezajímavou a tmářskou kapitolu dějin lékařství. Nedomnívám se, že je vždy tomu tak, a proto v této práci chci poukázat na skutečnost, že např. preventivní medicína byla na velmi dobré úrovni. Ke zpracování jsem se snažil shromáždit co nejvíce dostupné literatury v českém jazyce, v menší míře jsem využil odborné články v anglickém jazyce. V poslední kapitole se zabývám samotnou postavou Albíka z Uničova, jakožto královským lékařem, arcibiskupem a akademikem. Velkým zdrojem informací o Albíkovi z Uničova mi byly práce přední české historičky lékařství, prof. Milady Říhové, zejm. její monografie *Dvorní lékař posledních Lucemburků*. Prozkoumání Albíkova působení na královském dvoře, především ve službách Václava IV., mi umožnilo nahlédnout do zdravotního stavu tohoto panovníka. Jisté obtíže při zpracování poslední kapitoly činila absence komplexního zpracování Albíkova díla. Ostatně na tuto skutečnost poukazuje i prof. Milada Říhová. Poměrně náročné bylo nalezení informací ohledně působení Albíka jakožto arcibiskupa pražského, poněvadž tento post zastával velmi krátkou dobu.

Závěrem bych rád upřímně poděkoval vedoucímu bakalářské práce Mgr. Vítu Hlinkovi, Ph.D. za jeho trpělivé vedení a cenné rady. Velké poděkování náleží mým rodičům, dále mému kmotrovi MUDr. Jozefu Hambálkovi za jeho podporu a v neposlední řadě prim.

MUDr. Róbertu Kroupovi a mým kolegům z Neurochirurgického oddělení Městské nemocnice v Ostravě, za umožnění studia při zaměstnání.

1. Dobový kontext Albíka z Uničova s ohledem na české země

Společnost ve 14. a 15. století zažila směsici politického a náboženského vývoje, který položil základy pro zásadní změny. Přelom 14. a 15. století se nesl ve znamení krize. Dobový kontext Albíka z Uničova bude zasazen do celoevropského rámce s přihlédnutím k českým zemím.

1.1 Velká morová epidemie

Zhruba v polovině 14. století se Evropským kontinentem prohnala jedna z nejvíce devastujících pandemií lidstva a způsobila značné ztráty na životech a dalekosáhlé ekonomické, kulturní a sociální škody. Předpokládá se, že místo původu morové nákazy byla střední Asie (oblast dnešní Číny a Mongolska). V důsledku obchodních styků s Asií se mor rozšířil v roce 1347 do středomořských přístavů a odtud se šířil po evropském kontinentu. Etiologii¹ tzv. černé smrti² středověký člověk neznal. Tváří v tvář této hrozné pandemii, kdy smrt byla na denním pořádku, se lidé přirozeně snažili nalézt příčinu. Hippokratovská tradice pokládala za příčinu moru tzv. miasma, což je choroboplodná hmota vznikající hnilobnými procesy ve vodě a vzduchu. Církvi byl mor považován za Boží trest jako důsledek hříšnosti člověka či za předzvěst apokalypsy. Konala se proto různá procesí nebo se také zvyšovaly dary pro kláštery.³ Lidé hledali útěchu v tomto utrpení prostřednictvím modlitby a konání pokání. Jiní se uchýlovali k obviňování marginalizovaných skupin, např. Židů. Velmi zajímavý je *model morového dechu* vypracovaný umbrijským lékařem Gentilem de Foligno. Tento lékař tvrdil, že v důsledku nepříznivé konstelace Marsu, Jupitera a Saturna došlo dne 20. března 1345 k nasátí choroboplodných výparů z moře a země do vzduchu, které se ohřály a následně se zkažené vrátily na zem. Při vdechnutí tohoto morového dechu, dojde k usazení

¹ Původcem moru je bakterie *Yersinia pestis* z čeledi *Enterobacteriaceae*. Jedná se o antropozoonózu, tj. infekční onemocnění jehož zdrojem jsou zvířata. Přirozeným rezervoárem jsou hlodavci. Onemocnění je na člověka nejčastěji přeneseno z krys. Vektorem (přenašečem) mezi hlodavci a člověkem je blecha morová, *Xenopsylla cheopis*. Klinicky rozlišujeme tři druhy: 1) Dýmějový mor (*pestis bubonica*) – člověk je infikován bleším štípnutím, 2) Septická forma – vzniká generalizací hematogenní cestou, 3) Plicní forma – vzniká jako komplikace septické formy či přenosem z jiného jedince s plicní formou moru kapénkovou cestou. I v dnešní době je mor onemocnění s vysokou úmrtností. Viz BENEŠ, Jiří. *Infekční lékařství*. Praha: Galén, 2009, s. 261.

² V rozvinutém stádiu onemocnění dochází k podkožnímu krvácení, což vede ke vzniku mapovitých černých skvrn na kůži. Odtud zřejmě pramení označení černá smrt.

³ SCHREIBER, Vratislav. *Medicína na přelomu tisíciletí: historie medicíny v kostce, současný stav a kam spěje*. Praha: Academia, 2000, s. 29.

kolem srdce a plic a následnému rozvoji onemocnění.⁴ Albík z Uničova ve svém díle *Regimen pro conservatione sanitatis* (Pravidla pro zachování zdraví) varuje „aby se o moru nemluvílo ani na něj nemyslelo, neboť už ze strachu z moru, mylnými představami a hovorem o něm jím člověk bezpochyby onemocní“.⁵ Významným českým autorem protimorových spisů byl Křišťán z Prachatic, který je autorem *Remedium reportatum*. Také Havel ze Strahova sepsal roku 1371 protimorový spis pro Karla IV. zvaný *Missum imperatori (Contra pestilenciam missum imperatori)*.⁶ Doporučováno tehdejšími lékaři také bylo čištění vdechovaného vzduchu vonnými látkami, proto také lékaři nosili tzv. morové masky, v nichž tyto vonné látky byly uloženy.⁷ I přes veškerou snahu, kauzální léčbu tehdejší medicína neznala a preventivní opatření byla nedokonalá, a tak byla úmrtnost velmi vysoká, což vedlo k demografické krizi.⁸ Lékaři doporučovali vykuřování, dietní opatření či flebotomii. Z dnešního pohledu je zřejmé, že flebotomie vedla jenom k dalšímu oslabování organismu. Jednou z příčin, proč morová epidemie tak těžce zasáhla Evropskou populaci, byl špatný zdravotní stav obyvatelstva v důsledku podvýživy a nevhodné skladby potravy. Hladomory na Evropském kontinentu probíhaly v letech 1315-1317, 1340-1350 a 1374-1375. Špatné hygienické poměry ve středověkých městech jen napomáhaly šíření morové epidemie.⁹ V českých zemích morová epidemie postihla v roce 1348 především Moravu, v roce 1380 byly zasaženy některé oblasti Čech a v roce 1483 byla postižena Praha.¹⁰

1.2 Ozbrojené konflikty

Nejdéle probíhajícím konfliktem této doby byla stoletá válka, což byl válečný konflikt mezi Anglií a Francií, který trval v letech 1337 až 1458. I přes své označení stoletá válka, se jednalo spíše o sérii konfliktů, jež byly přerušovány příměřími. První příčinou sporu byla

⁴ BERGDOLT, Klaus a Jan HLAVIČKA. *Černá smrt v Evropě: velký mor a konec středověku*. Praha: Vyšehrad, 2002-2000, s. 20. Dále srov. WONDRÁK, Eduard. *Historie moru v českých zemích: o moru, morových ranách a boji proti nim, o zoufalství, strachu a nadějích i o nezodpovězených otázkách*. 2., doplněné vydání. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton, 2020.

⁵ BERGDOLT, Klaus a Jan HLAVIČKA. *Černá smrt v Evropě: velký mor a konec středověku*, s. 22.

⁶ STEHLÍKOVÁ, Dana. *Morové spisy připisované mistru Křišťánovi z Prachatic*. In: *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis* 2017, roč. 57, č. 1, s. 11-34. Dále k morovým spisům Křišťána z Prachatic a obecně ke středověkému pohledu na mor srov. NODL, Martin. *Lékař a mor aneb Intelektuál rezignující i bojující*. In: *Listy filologické* 2001, roč. 124, č. 3-4, s. 259-273.

⁷ BERGDOLT, Klaus a Jan HLAVIČKA. *Černá smrt v Evropě: velký mor a konec středověku*, s. 21.

⁸ SCHOTT, Heinz a Zdeněk BUREŠ. *Kronika medicíny*. Praha: Fortuna Print, 1994, s. 106-108.

⁹ ČORNEJ, Petr a PLOYHAR, Jiří. *Velké dějiny země Koruny české*. Svazek V, 1402-1437. 2., rev. vyd. Ilustroval Pavel MAJOR. Praha: Paseka, 2010, s. 12-14.

¹⁰ CHREIBER, Vratislav. *Medicína na přelomu tisíciletí: historie medicíny v kostce, současný stav a kam spěje*. Praha: Academia, 2000, s. 29.

otázka nástupnictví na francouzský trůn mezi Plantagenety a dynastií Valois. Po smrti posledního Kapetovce Karla IV. v roce 1328 si anglický král Eduard III. nárokoval po své matce francouzský trůn. Nicméně francouzské právo neumožňovalo dědit korunu přes ženskou linii. Na trůn tedy nastoupil Filip VI. Další příčinou sporu byly územní nároky. Francouzská strana si nárokovala veškeré území, jež obývalo francouzsky mluvící obyvatelstvo. Spor se vedl také o ekonomicky velmi prosperující oblast Flander, kde jeho nejvýznamnější středisko Bruggy, bylo producentem věhlasného sukna. Stoletá válka se tradičně dělí na tři fáze, první v letech 1337-1360, druhá v letech 1360-1415 a třetí v letech 1415-1453. Válka zažila několik klíčových bitev, z nichž pro české země je významná bitva u Kresčaku z roku 1346, v níž zemřel český král Jan Lucemburský bojující na francouzské straně. Konflikt skončil v roce 1453 podpisem Pařížské smlouvy, čímž bylo stvrzeno francouzské vítězství a staven princip francouzské suverenity nad svými územími.¹¹ Také v letech 1409-1466 probíhal ozbrojený konflikt mezi Polskem a Řádem německých rytířů. V českých zemích zuřily v letech 1419-1436 a 1467-1479 husitské války. Množství ozbrojených konfliktů na Evropském kontinentu svědčí pro nestabilitu a krizi tehdejší společnosti.¹²

1.3 Situace v Českých zemích

Po svém otci Karlu IV. zdědil Václav IV. rádce z řad vysoké šlechty. Postupem času je ovšem Václav IV. nahradil lidmi z řad šlechty nižší a měšťanstva. Královy sympatie si tito lidé získali nadbíháním mu a podporováním jej v jeho radovánkách.¹³ Tito královi oblíbenci neoplývali vysokými mravními kvalitami a v královské službě hledali spíše své obohacení. Ze strany králových rádců docházelo k četným útokům na církve. Ke zhoršení poměrů v zemi došlo vznikem schismatu v roce 1378. K tomuto rozkolu se následně přidal rozvrat v říši, kdy místo Václava IV. byl novým římským králem zvolen Ruprecht Falcký. Rozpolcenost církve a úpadek římské říše vedl ke všeobecnému poklesu autority, a to jak světské, tak duchovní. Václavova evropská politika všeobecně nebyla příliš úspěšná. Zápasil se schismatem, nedařilo se mu absolvovat římskou jízdu a následně přišel o pozici římského krále. V Čechách vedl dva zásadní spory, a to s panskou stranou a také s arcibiskupem Janem z Jenštějna. Arcibiskup Jan působil jako kancléř Václava IV., nicméně tohoto postu byl v r. 1384 zbaven pro vážné

¹¹ ČORNEJ, Petr. *Dějiny evropské civilizace*, 1. Praha: Paseka, 1999, s. 227-237. Srov. FROISSART, Jean a Alois BEJBLÍK. *Kronika stoleté války*. Praha: Mladá fronta, 1977

¹² ČORNEJ, Petr a PLOYHAR, Jiří. *Velké dějiny země Koruny české*. Svazek V, 1402-1437. 2., s. 17. K Husitským válkám také KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin, [Sv.] 1*. Praha: Zvon, 1991, s. 267-279.

¹³ SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV. 1361-1419: k předpokladům husitské revoluce*. Praha: Svoboda, 1986, s. 168.

neshody s králem. Velmi se snažil o odstranění církevního schismatu a nikterak nepochyboval o právoplatnosti volby Urbana VI. O schismatu napsal traktát „*De consideratione*“, jež adresoval papeži Urbanovi VI., v němž považuje za příčinu církevního rozkolu hříchy. Faktem je, že Urban VI. mu jeho oddanost nijak zvlášť neopětoval.¹⁴ Je potřeba zmínit, že mnohdy s postojí Jana z Jenštejna nesouhlasila ani metropolitní a vyšehradská kapitula. Arcibiskup svým způsobem vedl samostatnou zahraniční politiku, poněvadž podporoval Řím proti Avignonu. K zásadnímu sporu mezi arcibiskupem Janem a Václavem IV. došlo při záměru zřídit nové biskupství na západě Čech, jež mělo obdržet majetek bohatého kladrubského kláštera. Po smrti opata Racka byla benediktinskými mnichy provedena nová volba, a jelikož po uplynutí kanonické lhůty nebyly vzneseny námitky, generální vikář Jan z Pomuku tuto volbu potvrdil. Tento krok krále podráždil, což vedlo k perzekucím. Arcibiskupovi poradci byli mučeni, čehož se osobně účastnil opilý Václav IV. Obětí tohoto mučení se stal 20. 3. 1393 Jan z Pomuku, jehož tělo bylo následně vhozeno z Karlova mostu do Vltavy.¹⁵ V tomto drastickém vyústění dlouhodobých sporů mezi arcibiskupem a králem se v plné nahotě ukázala krize vládnoucích představitelů doby. Toto lze považovat za odchýlení se od koncepce udržované Karlem IV., kdy král a arcibiskup se vzájemně podporovali.¹⁶

V roce 1394 vzniklo opoziční uskupení proti Václavovi IV. zvané Panská jednota. Jejimi představiteli byli příslušníci vysoké šlechty podporovaní moravským markrabětem Joštem, kteří byli nespokojení s jednáním králových oblíbenců a se správou země. Panská jednota zajala krále 8. května 1394 a přednesla mu své stížnosti a požadavky. Král byl několik týdnů internován na hradě Wildberg. Členové jednoty docílili získání postů ve správě země. Nespokojenost Panské jednoty také vyústila dne 11. června 1397 v povraždění čtyř králových oblíbenců na Karlštejně. Podruhé byl Václav IV. zajat a vězněn svým bratrem v roce 1402.¹⁷

1.4 Západní schisma (1378-1417)

Západní schisma bylo významným rozkoem uvnitř římskokatolické církve, který trval od roku 1378 do roku 1417. Během tohoto období zastávali papežský úřad dva, někdy i tři papežové. Schisma mělo své kořeny v politickém a církevním napětí pozdního středověku.

¹⁴ SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV. 1361-1419: k předpokladům husitské revoluce*, s. 164.

¹⁵ KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin*, s. 219-230. Srov. POLC, Jaroslav V. *Svatý Jan Nepomucký*. 2. vyd., (Ve Zvonu 1.). Praha: Zvon, 1993.

¹⁶ SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV. 1361-1419: k předpokladům husitské revoluce*, s. 169.

¹⁷ SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV. 1361-1419: k předpokladům husitské revoluce*, s. 338.

Situace započala po smrti papeže Řehoře XI., který 27. března 1378 zemřel v Římě. Následné konkláve, na němž většina kardinálů byla francouzského původu, bylo narušeno nátlakem Římanů, kteří se obávali znovuzvolení francouzského papeže. Kardinálové ze strachu zvolili Itala, papeže Urbana VI. (1378-1389). Nesouhlasní kardinálové prohlásili volbu za vynucenou a neplatnou, a 20. září 1378 zvolili nového francouzského papeže, Klementa VII. (1378-1394), sídlícího v Avignonu.¹⁸ Církev tedy měla dva soupeřící papeže, kteří byli oba přesvědčení o své legitimitě, mající své vlastní podporovatele. Západní schisma se v průběhu let prohlubovalo, když byli následující papežové voleni různými frakcemi, což dále rozdělovalo církev.¹⁹ Oba papežové uvalovali na příznivce toho druhého klatbu, čímž se v klatbě ocitlo celé křesťanstvo. Bylo učiněno množství snah k vyřešení schismatu a nastolení jednoty, ovšem nepodařilo se dosáhnout trvalého usmíření. Na všeobecném koncilu, konaném v r. 1409 v Pise, měli být oba papežové sesazeni a následně zvolen nový papež. Koncil odvolal Řehoře XII. (sídlícího v Římě) a Benedikta XIII. (sídlícího v Avignonu), přičemž zvolil nového papeže Alexandra V. ve snaze ukončit rozdělení uvnitř církve. Navzdory všem snahám nebylo schisma vyřešeno a situace se zhoršila. Řehoř XII. a Benedikt XIII. odmítli uznat autoritu koncilu, což vedlo k trojpapežství. Alexandr V. brzy zemřel a jeho nástupcem se stal Jan XXIII.

Římský král Zikmund, ve snaze o vyřešení rozdělení církve, si vymohl na papeži Janovi XXIII. svolání nového koncilu do Kostnice, který se konal v letech 1414-1418. Na Kostnickém koncilu se řešila otázka trojpapežství, konciliarismu²⁰, a pro české země významná otázka Mistra Jana Husa. I přes četné obstrukce, kterými se papež Jan XXIII. snažil koncil zrušit a rozpustit, byl dne 29. května 1415 tento papež sesazen. Následně Řehoř XII. dne 4. července 1415 dobrovolně odstoupil. Benedikt XIII. byl 26. července 1417. Poté byl téhož roku zvolen

¹⁸ SUCHÁNEK, Drahomír a DRŠKA, Václav. *Církevní dějiny*. Praha: Grada, 2013, s. 343-345. Dále k problematice schismatu srov. HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, *Papežství vrcholného a pozdního středověku a České království (1198-1417)*, In: ČERNUŠÁK, Tomáš (ed.), *Papežství a české země v tisíciletých dějinách*, Praha: 2017, s. 123-131; ULLMANN, Walter. *The Origins of the Great Schism*, London: Archon Books, 1948; PŘEROVSKÝ, Oldřich. *L'elezione di Urbano VI e l'insorgere dello scisma d'Occidente*. Roma: Società Romana Storia Patria, 1960; DYKMANS, Marc. *Du conclave d'Urbain VI au grand schisme*. In: *Archivum Historiae Pontificiae* 1975, 13, s. 217-264.

¹⁹ Římská řada papežů: Urban VI. (1378-1389), Bonifác IX. (1389-1404), Inocenc VII. (1404-1406), Řehoř XII. (1406-1415). Avignonská řada papežů: Klement VII. (1378-1394), Benedikt XIII. (1394-1417). Viz FRANZEN, August; FRÖHLICH. *Malé dějiny církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 175.

²⁰ Konciliarismus je teorie považující ekumenický koncil za nadřazený papeži, jež by se za některých okolností měl podříditi koncilu. Tato teorie byla odsouzena na 1. vatikánském koncilu. Viz RAHNER, Karl, Herbert VORGRIMLER, František JIRSA a Jan SOKOL. *Teologický slovník*. Praha: Zvon, 1996, s. 137.

nový papež Martin V. (1417-1431), který byl uznáván jako legitimní nástupce svatého Petra. Tímto bylo cestou *via concilii* ukončeno téměř 30 let trvajícím schisma.²¹

1.5 Dekret kutnohorský

Václav IV. ve snaze získat univerzitní podporu pro koncil v Pise, vyzval pražskou univerzitu, aby se vyjádřila k účasti na koncilu. Král očekával, že koncil vyřeší papežské schisma a také že uzná jeho nárok trůn Svaté říše římské proti Ruprechtu Falckému. Cizí univerzitní národy, saský, bavorský a polský, vydaly negativní stanovisko ohledně účasti na koncilu. Král ve snaze získat souhlas, změnil 18. ledna 1409 dekretem vydaným v Kutné Hoře, poměry hlasů jednotlivých národů na univerzitě. Českému národu přiřkl tři hlasy, oproti jednomu pro každý ze zbývajících tří národů. Prosazení dekretu znamenalo odchod cizích mistrů a studentů na zahraniční univerzity a výrazná ztráta prestiže pražského vysokého učení.²² Je zřejmé, že tato událost univerzitu nenapravitelně poškodila.

1.6 Otázka Mistra Jana Husa

Již před Janem Husem působili církevní reformátoři, kteří si uvědomovali nutnost změn v církvi a také se o tyto změny zasazovali.²³ Mezi tzv. „Husovy předchůdce“ patřil Konrád Waldhauser, Jan Milíč z Kroměříže, Matěj z Janova, Tomáš Štítný ze Štítného či Jan Wycliff.²⁴ Ze spisů Jana Milíče z Kroměříže nebo Matěje z Janova je patrné, že tito reformátoři interpretovali dobu v eschatologickém duchu a zápasu s Antikristem.²⁵ Jan Hus se postupně stal bakalářem svobodných umění, poté roku 1396 mistrem svobodných umění a po čase bakalářem teologie. Gradu mistra teologie nedosáhl. Po roce 1400 přijal kněžské svěcení.²⁶ Kázal v Betlémské kapli a byl znamenitým kazatelem, jež svým kázáním strhával davy. Jelikož byla kazatelna velmi účinným masmédiem té doby, mohl plně rozvinout svůj

²¹ FRANZEN, August; FRÖHLICH, Roland a SMÉKAL, Bedřich. *Malé dějiny církve*, s. 174-183.

²² ČORNEJOVÁ, Ivana, Michal SVATOŠ a Univerzita Karlova. *Dějiny Univerzity Karlovy, I, 1347/48-1622*. Praha: Univerzita Karlova, 1995, s. 93. Srov. NODL, Martin. *Dekret kutnohorský*. Česká historie. Praha: Lidové noviny, 2010; NOVOTNÝ, Václav M. Jan Hus. Život a učení, I/1, Jan Laichter, Praha, 1919, s. 244-249.

²³ K tématu Jana Husa srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Úvod do husovských dilemat: historie a teologie*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2020.; ŠMAHEL, František. *Jan Hus: život a dílo*. Ecce homo. Praha: Argo, 2013.; ČORNEJ, Petr. *Husitství a husité*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019.; SEDLÁK, Jan. *M. Jan Hus*. Dědictví sv. Prokopa. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1915; BARTOŠ, František Michálek a Kamil KROFTA. *České dějiny, Dílu II. část 6: Čechy v době Husově (1378-1415)*. Praha: Jan Laichter, 1947.

²⁴ KROFTA, Kamil. *Mistr Jan Hus: Jeho život a význam*. V Praze: Vilímek, 1915, s. 7. K reformnímu hnutí srov. MARIN, Olivier. *Geneze pražského reformního hnutí (1360-1419)*. Medievalistika. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017.

²⁵ HLINKA, Vít. *Služebníci slova v čase znamení konce*. In: *Studia theologica* 2015, roč. XVII, č. 4, s. 37-58.

²⁶ KROFTA, Kamil. *Mistr Jan Hus: Jeho život a význam*, s. 6.

talent a usilovat o zlepšení mravů či podněcovat lid k hlubší zbožnosti. Inspirován myšlením Angličana Jana Wycliffa kritizoval praktiky, jako jsou odpustky, simonie a korupce uvnitř církve. Wycliffovo učení do Čech přinesli studenti studující na univerzitě v Oxfordu. Velmi problematickým bylo Husovo chápání církve, které přejal od Wycliffa. V jeho pojetí byla církev neviditelné společenství lidí, jež jsou Bohem předurčeni ke spáse (*communitas praedestinatorum*). O příslušnosti k této pravé církvi rozhodovalo pouze Boží vyvolení a jedinec na něj neměl žádný vliv. To vedlo k popření církve jako viditelné instituce.²⁷ Postupně se Jan Hus dostával do konfliktu s církví. Poté co mu bylo zakázáno kázat, se odvolal k papeži Janu XXIII., byl povolán do Říma, ovšem ke slyšení se osobně nedostavil a byl exkomunikován. Dalším problematickým bodem bylo jeho odvolávání se na Kristův zákon, což církevní právo neznalo, a tak vlastně popíral tehdejší právní řád. V roce 1414 obhajoval své učení na Kostnickém koncilu. Byl obviněn z kacířství, které popíral, stejně jako heretickou povahu svých spisů. Trval na své nevině a své spisy neodvolal. Dne 6. července 1415 byl upálen hranici. Jeho upálení vyvolalo v Čechách značnou nevoli a přispělo k husitským válkám, sérii konfliktů mezi husity a římskokatolickou církví. Jan Hus svým myšlením a odkazem ovlivnil pozdější protestantské reformátory.

²⁷ KEJŘ, Jiří. *Jan Hus známý i neznámý: resumé knihy, která nebude napsána*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015, s. 30-37.

2. Stručný vývoj medicíny od antiky po středověk

2.1 Počátky rozvoje medicíny

Hledání příčin nemocí a utrpení a potřeba nalezení prostředků k mírnění těchto nemocí provází lidstvo od pradávna. Staří Řekové hledali příčiny nemocí v hněvu bohů, po nástupu křesťanství byla nemoc vnímána jako Boží trest za spáchané hříchy. O stavu řeckého lékařství před 5. stol. př. Kr. toho víme pramálo. Pouze omezené informace nám zprostředkovávají Homérové eposy. V eposu Ilias je popsáno zranění krále Menelaa ze Sparty šípem a způsob léčby tohoto poranění.²⁸ Užitečnost a význam lékařství si uvědomovali již staří řeckové, jak nám dokládá výrok z Homéry Ilias: „...ježto cenou lékař mnoho mužstva jiného převáží [z ran vyřezává šípy a vkládá léky hojící]“.²⁹

Zásadní vliv na pozdější rozvoj medicínského myšlení od antiky až po novověk měl Empedokles z Akragantu na Sicílii (cca 490-430 př. n. l.). Je znám pro svou teorii, která předpokládala, že vše je složeno ze čtyř základních prvků, tj. země, vzduchu, ohně a vody.³⁰ Lidské tělo je tvořeno z těchto čtyř elementů, přičemž zdraví je projevem rovnováhy těchto prvků, nemoc je projevem jejich dysbalance. Takto byly položeny základy později rozpracované nauky o čtyřech základních tělesných šťávách (tzv. humorální teorie), která byla pro chápání funkce lidského organismu, v tehdejší lékařství, naprosto zásadní.³¹ Nejvýznamnější postavou antického lékařství byl Hippokratés z Kósu (460-377 př. n. l.)³². O jeho věhlasu, trvajícím dodnes, svědčí to, že mu dějiny připsaly označení „otec lékařství“. Zásadně přispěl k rozvoji medicíny tím, že ji osamostatnil jako samostatný obor a také vypracováním etických zásad, jež ovlivňují lékařskou praxi dodnes. Pod Hippokratovým jménem se dochovala sbírka lékařských textů zvaná *Corpus Hippocraticum*.³³ Patrně

²⁸ Homéros. *Homerova Ilias*, Díl I. V Praze: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1911, s. 71.

²⁹ Homéros. *Homerova Ilias*, s. 219.

³⁰ „Nejprve pošlyš, které jsou čtyři kořeny všeho: zářivý Zeus a Héra, jež přináší život, a Hádés, konečně Nestis, lidské jež prameny slzami živí“. Zeus je oheň, Héra je vzduch, Hádés je země a Nestis je voda. Viz SVOBODA, Karel a Ludvík SVOBODA. *Zlomky předsokratovských myslitelů*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 85.

³¹ JUOANNA, Jacques. *The Legacy of the Hippocratic Treatise The Nature of Man: The Theory of the Four Humours*. In: P. van der Eijk (Ed.), *Greek Medicine from Hippocrates to Galen: Selected Papers*, Leiden: Brill, 2012, s. 335–360.

³² YAPIJAKIS, Christos. *Hippocrates of Kos, the Father of Clinical Medicine, and Asclepiades of Bithynia, the Father of Molecular Medicine*. In: *Vivo* 2009, 23/4, s. 507-514.

³³ *Corpus Hippocraticum* je napsán v iónském dialektu řečtiny. V textu můžeme nalézt jak obsahové, tak formální neshody, což vylučuje, že by autorem celého spisu byl Hippocrates sám. Tento názor podporuje i fakt,

nejznámějším textem připisovaným Hippokratovi je *Přísaha*.³⁴ Dalším významným dílem z *Corpus Hippocraticum* jsou *Aforismy*³⁵, z něž pochází ono slavné *vita brevis, ars longa*, tedy „život je krátký, umění dlouhé“.³⁶ Tzv. hippokratovský obrat spočívá ve změně paradigmatu medicíny. Hippokratés zbavil lékařství závislosti na nadpřirozených silách a postavil jej na základech přírodní filosofie. Ve spise *O svaté nemoci* autor odmítl božský původ nemoci, ba dokonce nadpřirozenou etiologii nemoci zesměšnil.³⁷ Základem fyziologie byla tzv. humorální teorie, tedy nauky o čtyřech tělesných šťávách. Ve spise *O přirozenosti člověka* se uvádí:

„Lidské tělo v sobě obsahuje krev, hlen a žlutou a černou žluč; ty představují přirozenost těla i příčinu jeho nemoci a zdraví. Nejlepšímu zdraví se těší tehdy, když jsou tyto jeho součásti v řádném poměru mezi sebou jak co do své účinnosti, tak co do množství, a také když se nacházejí v nejlepší směsi. Nemoc se objeví tehdy, když se některá z uvedených součástí v těle

že doba vzniku je datována do období od 2. pol. 5. stol. př. Kr. až do 2. stol. po Kr. Viz ISIDOR ZE SEVILLY; ŠIMON, František a FLORIANOVÁ, Hana. *Etymologiae IV*. Praha: OIKOYMENH, 2003, s. 10

³⁴ Přísahám při bohovi Apollónovi lékaři, při Asklépiovi, Hygiei a Panakei i při všech božích a bohyních, které si беру za svědky, že splním podle svých schopností i svého úsudku tuto přísahu a tuto smlouvu: toho, kdo mě vyučil tomuto umění, budu považovat za rovného svým rodičům a budu s ním sdílet život, a ocitl-li by se v nouzi, budu mu ku pomoci; jeho syny budu mít za rovné svým bratrům, a budou-li chtít, naučím je tomuto umění bez nároku na mzdu a bez písemného ujednání; stejně tak předám znalost písemných pravidel i ústních instrukcí a veškeré další nauky svým synům i synům toho, kdo mě vyučil, i žákům vázaným smlouvou a lékařskou přísahou, avšak nikomu jinému.

Budu dávat rady stran životosprávy ku prospěchu nemocných podle svých schopností i svého úsudku; zdržím se také způsobit škodu na zdraví i jakoukoli nespravedlnost.

Nepodám nikomu smrtící lék, i kdybych o to byl požádán, ani nikomu nedám doporučení v tom smyslu; stejně tak nepodám ženě přípravek vedoucí k potratu.

Své umění i svůj život budu vést v čistotě a zbožnosti.

Nepoužiji také nůž, a to ani u těch, kdo trpí kameny, nýbrž přenechám to mužům, kteří tuto činnost vykonávají.

Do všech domů, do nichž vstoupím, tak učiním ve prospěch nemocných, jsa dalek veškeré zamýšlené nespravedlnosti i zlého úmyslu, a zvláště se zdržím sexuálního styku jak se ženami, tak s muži, svobodnými stejně jako s otroky.

Ať už bych viděl nebo slyšel během léčby i mimo ni cokoli, týkající se života lidí, co nikterak nemá být šířeno dále, uchovám to v tajnosti, maje za to, že takové věci jsou předmětem mlčení.

Pokud dodržím a neporuším tuto přísahu, kéž je mi dáno užívat život i umění a být navždy obdařen slávou u všech lidí; pokud ji však poruším a přestoupím, nechť mě stihne opak toho všeho.

Viz HIPPOKRATÉS. *Vybrané spisy*. Knihovna antické tradice. Praha: OIKOYMENH, 2018, s. 204. V tomto znění se při dnešních promočních slibech neužívá.

³⁵ Jedná se o soubor 412 krátkých postřehů a pouček, týkajících se lékařské praxe, rozdělených celkem do 7 knih.

³⁶ ISIDOR ZE SEVILLY; ŠIMON, František a FLORIANOVÁ, Hana. *Etymologiae IV.*, s. 10.

³⁷ PORTER, Roy. *Dějiny medicíny: od starověku po současnost*. Praha: Prostor, 2015. Obzor (Prostor), s. 72.

vyskytne odděleně v menším nebo větším množství a není dobře promíchána se všemi ostatními.“³⁸

Čtyři tělesné šťávy, tvořící dle této teorie lidské tělo, jsou analogií ke čtyřem základním prvkům, jak je definoval Empedoklés. Hippokratovská medicína členila nemoci do tří stádií, tedy 1. „nestrávenost“ (*apepsia*), 2. „vaření“ (*pepsis*) a 3. „vyloučení“ (*krisis*) šťáv. Stadium tzv. „vyloučení“ bylo důležité ke stanové kulminace nemoci a vedlo k rozpracování nauky o kritických dnech jednotlivých nemocí.³⁹

Medicína byla v hippokratovském pojetí zaměřena směrem, který bychom v dnešním pojetí označili jako obor vnitřní lékařství. Chirurgie byla považována za méněcennou, ovšem i tehdejší lékaři měli jisté chirurgické znalosti, jak ostatně dokládá Hippokratův spis *O poranění hlavy*.⁴⁰ Na hippokratovských lékařích lze ocenit jejich výborné klinické pozorovací schopnosti, jak lze demonstrovat např. na zánětu pobřišnice při prognosticky špatném průběhu, označovaném jako *facies hippocratica*.⁴¹

Další významnou postavou lékařství starověku je Galénos z Pergamu (129-216). V Římě pořádal veřejné pitvy zvířecích těl, především ovcí, opic, prasat a koz. Závěry těchto pitev přenášel na člověka, díky čemuž jsou některé jeho anatomické poznatky, především v organologii, nepřesné.⁴² Za přesné lze považovat jeho poznatky z oboru osteologie, poněvadž znal anatomii lidské kostry. Na rozdíl od hippokratovské medicíny považoval chirurgii za neoddelitelnou součást lékařství. Postupem času dosáhl značného věhlasu, mimo jiné díky tomu, že určitá část jeho pacientů pocházela z vyšších společenských vrstev.⁴³ Z Galéna, jako neotřesitelné autority na poli lékařství, čerpala nemalou měrou středověká medicína.

³⁸ HIPPOKRATÉS, BARTOŠ, Hýnek a FISCHEROVÁ, Sylva (ed.). *Vybrané spisy*. II. Knihovna antické tradice, svazek 16. Praha: OIKOYMENH, 2018, s. 121.

³⁹ ISIDOR ZE SEVILLY; ŠIMON, František a FLORIANOVÁ, Hana. *Etymologiae IV.*, s. 10

⁴⁰ PORTER, Roy. *Dějiny medicíny: od starověku po současnost*, s. 79

⁴¹ „Nos špičatý, oči zapadlé, skráně vpadlé, boltce studené a stažené, lalůčky ušní odvrácené; kůže na čele vyschlá, napnutá i drsná; kůže obličejě vůbec barvy žlutavé až i černavé, lividní nebo olověné (sinavé); pysky svíslé, studené a zbledlé“. – Ottův slovník naučný. *Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. 11. díl. Praha: J. Otto; 1897. s. 309-310

⁴² Existuje podstatná část společných anatomických znaků mezi zvířaty a člověkem, především ve třídě savců, jak dokládají závěry komparativní anatomie. Nicméně je možné nalézt také značné rozdílnosti, které jsou mnohdy klinicky podstatné.

⁴³ Ve svých spisech na tuto skutečnost rád často upozorňoval.

O stavu vědy raného středověku nám podává informace Isidor ze Sevilly ve svých *Etymologiích*. Ve čtvrté knize shrnuje dosavadní poznatky o lékařství. Název pro lékařství Isidor odvozuje od latinského slova *modus*, tedy podle míry, neboť všeho by mělo být užíváno s mírou. Rozlišuje tři terapeutické cesty – farmacii, chirurgii a životosprávu. Podle Isidora je úkolem lékaře poznat původ onemocnění odběrem anamnézy, stanovit diagnosu a určit léčbu. Isidor na konci čtvrté knihy *Etymologií* vysvětluje, proč není lékařství zařazeno mezi svobodná umění. Je to proto, že každé ze sedmi svobodných umění má svojí samostatnou oblast zájmu. Naopak lékařství obsahuje ze všech sedmi svobodných umění nějakou část. Lékařství Isidor označuje jako druhou filosofii.⁴⁴

Neméně důležitou postavou, ze které později středověká medicína čerpala, je Abu Ali al-Husayn ibn Abd Allah ibn Sina, známější pod latinským jménem Avicenna (980-1037). Kariérní rozkvet tohoto arabského učenice umožnilo vyléčení syna Bucharského panovníka, díky čemuž se stal dvorním lékařem. Byl obeznámen s dílem Hippokrata, Galéna a Platóna. Jeho patrně nejznámějším dílem je *Canon medicinae* z roku 1025. Jeho spisy sloužily, vedle děl Galéna a Hippokrata, jako základní učební texty lékařství až do novověku. Z pohledu dnešní medicíny je velmi pozoruhodné Avicennovo tvrzení týkající se zajištění dýchacích cest, tzv. orotracheální intubace. Avicenna říká, že „*je-li to nezbytné, kanyla ze zlata, stříbra nebo jiného vhodného materiálu je zavedena do hrdla, aby usnadnila dýchání*“.⁴⁵

Středověké lékařství bylo postaveno na poznacích těchto významných osobností, a samozřejmě mnoha dalších, zde neuvedených.⁴⁶

2.2 Klášterní medicína

V raném středověku se na latinském západě medicína soustředila do prostředí klášterů. V této souvislosti hovoříme o tzv. klášterní medicíně. Tento pojem ovšem neznamená pouze medicínu poskytovanou za zdmi klášterů. Jedná o svébytný druh zdravotní péče v této etapě dějin. Klášterní medicína vznikla na počátku 6. století a je bytostně spjatá

⁴⁴ ISIDOR ZE SEVILLY; ŠIMON, František a FLORIANOVÁ, Hana. *Etymologiae IV.*, s. 121.

⁴⁵ ROGOZOV, Vladislav. *Historie resuscitace 1. (Od prehistorie do konce 17. století)*. In: *Anesteziologie a intenzivní medicína 2003*, 14/1, s. 37-48.

⁴⁶ Je potřeba zmínit, že středověké lékařství mnohé poznatky nekriticky přejímalo, což jistě nebylo ku prospěchu věci. Často byla tato skutečnost způsobena autoritou daného autora, např. Galénova pozice byla po celý středověk neotřesitelná.

se založením benediktinského kláštera v Monte Cassinu.⁴⁷ Život v benediktinském klášteře je dán Řeholí svatého Benedikta z Nursie a nese se v duchu mota „*Ora et labora*“ („modli se a pracuj“). Benediktova řehole, mimo jiné, také pamatovala na nemocné a upravovala péči o ně.⁴⁸

V Řeholi svatého Benedikta se dočteme, že:

„Nemocným především a nad vše necht' se věnuje péče, takže se jim slouží, jako kdyby skutečně Kristu se sloužilo, protože sám pravil: „Nemocen jsem byl a navštívili jste mě“ a „Co jste učinili jednomu z těchto nejmenších, mně jste učinili“. Avšak i sami nemocní ať uváží, že ke cti Boží se jim slouží, a necht' svými přílišnými nároky nepopuzují k nevoli bratry jim sloužící. Než i ti se mají trpělivě snášeti, protože za takové se dojde hojnější odplaty. Buď tedy opatovou hlavní starostí, aby netrpěli nějakým zanedbáním. Nemocným bratřím, necht' se přidělí zvláštní místnost a ošetřovatel bohabojný, pečlivý a starostlivý. Použití lázně ať se nemocným nabídne, kdykoli je to na prospěch; zdravým však, a hlavně mladým, ať se nepovoluje tak snadno. Též i požívání masa budiž zcela slabým nemocným pro posilnění dovoleno; když pak zesílí, ať se všichni obvyklým způsobem masa zdržují. Hlavně však necht' opat pečuje, aby celeráři a ošetřovatelé zanedbávali nemocné; neboť na něho padá, čehokoli se učedníci dopustí.“⁴⁹

Léčebné a ošetřovatelské úkony jsou z pohledu paradigmatu klášterní medicíny vnímány jako akt projevu křesťanské lásky a milosrdenství. Pro účely léčby nemocných spolubratrů byly zřizovány speciální špitální budovy, tzv. infirmária. Infirmária byla od vlastního kláštera stavebně odděleny a svým způsobem připomínaly samostatný klášter. Představu o infirmáriu můžeme získat z ideálního plánu kláštera ve Svatém Havlovi z 1. pol. 9. stol., kde se nacházela samostatná kaple, sál pro lůžka nemocných, sociální zařízení,

⁴⁷ FOLTÝN, Dušan; CHARVÁTOVÁ, Kateřina a SOMMER, Petr. *Historia monastica I: sborník z kolokvií a konferencí pořádaných v letech 2002-2003 v cyklu "Život ve středověkém klášteře"*. Colloquia mediaevalia Pragensia. Praha: Centrum mediévistických studií - CMS, 2005, s. 25.

⁴⁸ SCHOTT, Heinz a Zdeněk BUREŠ. *Kronika medicíny*, s. 66.

⁴⁹ Benedikt z Nursie et al. *Regula Benedicti =: Řehole Benediktova*. Praha: Benediktinské arcidiákonství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 1998, s. 95.

místoprostřed pro provádění flebotomie, skladiště léků a zahrada pro pěstování léčivých bylin.⁵⁰ Terapie spočívala především ve fytoterapii, dietetických opatřeních a provádění flebotomie vycházející z nauky o čtyřech tělesných šťávách. Nemocní bratří měli úlevy, nemuseli pracovat a byli uvolněni z liturgických povinností.⁵¹ Podstatným terapeutickým prvkem byla i duchovní péče, tj. modlitba či účast na mši svaté konané v kapli v infirmáriu.⁵² Představu o klášterní medicíně můžeme získat z medicínských spisů této doby. Jedná se o různé bylináře, herbáře či receptáře. Jedná se např. o *Hortulus Walahfrida Strabona*, opata z Reichenau. Významnou představitelkou klášterní medicíny byla Hildegarda z Bingenu, autorka spisů *Liber simplicis medicine* a *Liber compositae medicine*.⁵³ Hildegarda spatřovala příčinu tělesných i duševních onemocnění jako důsledek hříchu.⁵⁴

Za konec klášterní medicíny se pokládá rozvoj lékařské školy protouniverzitního typu v Salernu ve 12. století.⁵⁵ Dále vlivem gregoriánské reformy dochází k postupnému uvolnění lékařské praxe z rukou řeholníků a postupné profesionalizaci tím, že začínají medicínu praktikovat univerzitně vzdělaní lékaři. Clermontským koncilem, konaným roku 1160, bylo mnichům zapovězeno studium lékařství za účelem dosahování zisku. II. Lateránský koncil tento závěr potvrdil. Concilem v Tours, konaným v roce 1163, byly duchovním zakázány cesty za účelem studia lékařství. Ediktem *Ecclesia abhorret a sanguine* bylo mnichům zakázáno provádění chirurgie. To ovšem neznamená, že by mniši nemohli provádět léčebné úkony.⁵⁶

Edikt *Ecclesia abhorret a sanguine* a později vydaná bula papeže Bonifáce VIII. je často vykládán jako církevní zákaz anatomických pitev či jako útok na chirurgii. Zde je potřeba uvést věci na pravou míru. Edikt *Ecclesia abhorret a sanguine* výslovně netvrdí, že

⁵⁰ ŘÍHOVÁ, Milada, STEHLÍKOVÁ, Dana a TOMÍČEK, David (ed.). *Lékaři na dvoře Karla IV. a Jana Lucemburského*. Praha: Paseka, 2010, s. 11.

⁵¹ FOLTÝN, Dušan; CHARVÁTOVÁ, Kateřina a SOMMER, Petr. *Historia monastica I: sborník z kolokvií a konferencí pořádaných v letech 2002-2003 v cyklu "Život ve středověkém klášteře"*, s. 35.

⁵² ŘÍHOVÁ, Milada, STEHLÍKOVÁ, Dana a TOMÍČEK, David (ed.). *Lékaři na dvoře Karla IV. a Jana Lucemburského*, s. 12.

⁵³ ŘÍHOVÁ, Milada, STEHLÍKOVÁ, Dana a TOMÍČEK, David (ed.). *Lékaři na dvoře Karla IV. a Jana Lucemburského*, s. 12. K Hildegardě z Bingenu srov. SWEET, Victoria. *Hildegard of Bingen and the Greening of Medieval Medicine*. In: *Bulletin of the History of Medicine* 1999, 73/3, s. 381-403.

⁵⁴ SCHOTT, Heinz a Zdeněk BUREŠ. *Kronika medicíny*, s. 92.

⁵⁵ Ve zdech klášterů byly samozřejmě i nadále provozovány léčebné úkony vycházející z paradigmatu klášterní medicíny. Založením Salernské školy a se vznikem univerzit a jejich lékařských fakult ovšem dochází ke změně v chápání medicíny, která se chce stát racionální vědou.

⁵⁶ AMUNDSEN, W. Darrel. *Medieval Canon Law on medical and surgical practice by the clergy*. In: *Bulletin of the History of Medicine*, 1978, 52/1, s. 22-44.

pitvy jsou zakázány. Bula *De sepulturis* papeže Bonifáce VIII. se týká pohřbívání a zacházení s lidskými ostatky. Např. se zde hovoří o vyvažování kosti za účelem přenesení do vlasti zemřelého jako o zavrženíhodném činu. O provádění pitev zde není opět žádná zmínka.⁵⁷ Na tuto skutečnost je vhodné nahlížet spíše jako na církevní apel, aby s lidskými ostatky bylo zacházeno důstojně.

V benediktínském klášteře Monte Cassino působil jistý Constantinus Africanus. Constantinus byl původně muslimského vyznání, následně konvertoval ke křesťanství. Pocházel z Kartága, a podstatnou část svého života strávil na cestách jako obchodník. V roce 1067 vstoupil do kláštera Monte Cassino, kde se zabýval předklady arabských lékařských textů do latinského jazyka. Jeho významným překladatelským počinem je dílo Haly Abbase pojmenované *Pantechne*. Jeho přínos při lékařství je nedožrnný, neboť přinesl antické lékařství uchované v arabských lékařských textech zpět do Evropy.⁵⁸

2.3 Salernská škola

Kolaps západofřímské říše na konci 5. stol. vedl ke stagnaci rozvoje medicíny. Lidé se přesouvali z měst na venkov a vzdělanci působili především v kláštorech.⁵⁹ K obnově došlo až na konci 10. století, kdy vznikla v jihoitalském Salernu lékařská škola.⁶⁰ Vznik v této oblasti je příhodný, neboť Salerno jakožto přístavní město sloužilo jako křižovatka obchodu a kulturní výměny mezi Evropou, Byzancí a islámským světem. Jednalo se o školu protouniverzitního typu, nebyly zde udělovány akademické tituly, což bylo výsadou později vzniknuvších univerzit. Salernská škola byla ve výuce lékařů zaměřená velmi prakticky, podstatnou část výuky tvořila klinická praxe u lůžka nemocného. Škola položila základy mimocírkevní medicíny latinského středověku.⁶¹

⁵⁷ DOLEŽAL, Antonín. *Dějiny klasické anatomie*. Praha: Creative Connections, 2021, s. 68-69.

⁵⁸ SCHOTT, Heinz a Zdeněk BUREŠ. *Kronika medicíny*, s. 85.

⁵⁹ PORTER, Roy. *Největší dobrodiní lidstva: historie medicíny od starověku po současnost*. Obzor (Prostor). Praha: Prostor, 2001. s. 129.

⁶⁰ K tématu Salernské školy srov. KRISTELLER, Paul Oskar. *The School of Salerno: Its Development and Contribution to the History of Learning*. In: Bulletin of the History of Medicine 1945, 17, s. 138-194; CASTIGLIONI, Arturo. *The School of Salerno*. In: Bulletin of the Institute of the History of Medicine, 1938, 6/8, s. 883-898; GUERRERO-PERAL, Angel L. a DE FRUTOS GONZÁLES, Victor. *Constantine the African, the revival of neurology in medieval Europe*. In: Neuroscience and History 2013, 8/1, s. 29-38.

⁶¹ SCHOTT, Heinz a Zdeněk BUREŠ. *Kronika medicíny*, s. 88.

Nejnámějším spisem vzniklým v Salernské škole je tzv. *Regimen sanitatis Salernitanum* neboli *Flos medicinae*. Jedná se o sbírku krátkých zdravotních pouček napsaných veršovanou formou.⁶² Jako příklad zde uvádím poučku o pouštění žilou:

„Nemá se pouštět krev dětem, nijakž před semnáctým létem, neb duch s krví ven vychází, životní moci uchází; kteráž se však obnovuje, truňkem vína nahraňuje, měkkým vejcem a lehkými pokrmy dobře záživnými.“⁶³

2.4 Rozvoj univerzit

Až do pozdního středověku byla gramotnost přítomna především u duchovenstva. Vznik a rozvoj univerzit znamenal ukončení výlučnosti církevního školství. Vzdělanost postupně pronikala do světské společnosti. První univerzita vznikla v roce 1088 v Bologni, poté vznikaly další, v Paříži r. 1088, v Oxfordu r. 1167, v Cambridgi r. 1209, v Praze r. 1348. První univerzita ve skandinávských zemích byla založena r. 1477 ve švédské Uppsale. Základní fakultou byla fakulta artistická, což jsou dnešní filosofické fakulty. Po jejím absolvování mohli studenti pokračovat ve studiu na fakultě lékařské, teologické či právnické. Studenti začínající studovat na univerzitě, byli mnohem mladší než dnešní studenti, poněvadž vstup na univerzitu byl umožněn již od 14 let. Studenti se dělili na jednotlivé univerzitní národy podle svého původu, konkrétně v Praze na český, bavorský, saský a polský. Pro vstup na univerzitu se předpokládala alespoň elementární znalost latinského jazyka, neboť latina byla vyučovacím jazykem. Vznik univerzit znamenal, mimo jiné, nárůst mobility obyvatel po evropském kontinentu, poněvadž nebylo neobvyklé, že studenti cestovali za studium do jiných evropských zemí.⁶⁴ Vznik univerzit byl pro další rozvoj lékařství zcela zásadní, poněvadž medicína se tímto profesionalizovala a dále rozvíjela jako akademická disciplína.

Po založení pražské lékařské fakulty byli přednášením pověřeni dva mistři lékařství, Mistr Baltazar de Marcellius, který byl královským lékařem, a Mistr Valter, rektor týnské

⁶² VINAŘ, Josef. *Zachránci lidstva: podobizny slavných lékařů*. Praha: Čin, 1942, s. 43.

⁶³ RANTZAU, Henrik, Adam HUBER Z RISENPACHU, Daniel ADAM Z VELESLAVÍNA a Pavel KUCHARSKÝ. *Regiment zdraví Henrycha Rantzovia v překladu Adama Hubera z Risenbachu 1786: Salernské verše o zachování dobrého zdraví Regimen sanitatis Salernitanum v překladu Daniela Adama z Veleslavína 1587*. Praha: Avicenum, 1982, s. 204.

⁶⁴ ŠMAHEL, František a NODL, Martin (ed.). *Člověk českého středověku*. Každodenní život. Praha: Argo, 2002, s. 270-282. Srov. ČORNEJ, Petr. *Dějiny země Koruny české, I: Od příchodu Slovanů do roku 1740*. Praha: Paseka, 1997, s. 142-144.

školy. Bylo obvyklé, že i většina dalších přednášejících pocházela z řad královských lékařů. Prvním stupněm studia medicíny bylo dosažení bakalářského gradu, což trvalo tři až čtyři roky. Aby tohoto student dosáhl, musel absolvovat veřejnou disputaci a závěrečnou zkoušku. V prvním roce bakalářského studia se studenti seznámili se spisy Hippokrata, Galéna a Avicenny a s komentáři k těmto autorům. Ve druhém roce se vyučovala dietetika, studenti se také seznamovali s léčivými rostlinami, což bylo spojeno s návštěvou botanické zahrady Angela z Florencie na Novém Městě pražském. Prakticky se vyučovala nauka o pulsu a moči. V závěrečném, třetím ročníku bakalářského studia, se vyučovala nauka o horečkách a dalších nemocech, včetně jejich terapie. Promovaný bakalář následně další dva roky vyučoval na lékařské fakultě a pod vedením mistra vykonával lékařskou praxi. Následně se podrobil veřejné disputaci před celou lékařskou fakultou a závěrečné zkoušce. Po uhrazení velmi vysokých poplatků a po promoci, jež byla spojená s úvodní přednáškou, mu byl udělen magisterský titul.⁶⁵

2.5 Vybrané diagnostické a terapeutické metody ve středověkém lékařství

Cílem diagnostiky bylo rozpoznat nerovnováhu tělesných šťáv, následně terapie směřovala k obnovení a udržení této rovnováhy.

2.5.1 Flebotomie

Ve středověkém lékařství byla flebotomie užívána velice často. Jednalo o terapeutický úkon, kdy podle nauky o čtyřech tělesných šťávách mělo dojít ke znovunastolení rovnováhy mezi šťávami v organismu. Křišťán z Prachatic ve svém spisu *De sanguinis minucione* cituje jiného autora popisující užitek tohoto úkonu:

„Flebotomie [...] rozradostňuje mysl, utužuje paměť, tiší rozum, otevírá sluch, projasňuje zrak, zabraňuje slzení, napravuje žaludek, odnímá nechutenství, podporuje trávení, potlačuje chrtič, živí vlastní krev a odstraňuje cizorodou, a tak přispívá k delšímu životu.“⁶⁶

⁶⁵ ČORNEJOVÁ, Ivana, Michal SVATOŠ a Univerzita Karlova. *Dějiny Univerzity Karlovy, I, 1347/48-1622*, s. 188-195.

⁶⁶ KŘIŠŤÁN Z PRACHATIC, FLORIANOVÁ, Hana (ed.). *O pouštění krve*. Praha: OIKOYMENH, 1999, s. 11.

Je zřejmé, že z dnešního pohledu výše uvedená indikace již neplatí.⁶⁷

Nejčastěji se k provádění flebotomie užívaly žíly nacházející se na paži, protože byly nejlépe přístupné: *vena cephalica* (žíla hlavová), *vena mediana* (středová žíla) a *vena basilica s. hepatica* (jaterní žíla). *Vena cephalica*⁶⁸ začínala na hlavě, dále pokračovala přes krk až na paži a končila mezi palcem a ukazovákem. Vzhledem k tomu, že se předpokládalo, že drénuje krev hlavy a krku se prováděla flebotomie této žíly při onemocněních hlavy a krku nebo také při epilepsii.⁶⁹

Mezi další léčebné úkony patřily dietní opatření, podávání projímadel a klysmat, užívání dávivých prostředků. Lékaři také užívali baňky. Ohřátý vzduch v baňce způsobil v důsledku podtlaku přisátí na kůži. Při suchém baňkování se kapilární krev hromadí pod intaktní kůži. Při mokřém baňkování se před přiložením baňky rozruší kožní kryt a podtlak odsaje určité množství krve.⁷⁰ Velmi zajímavou oblastí je také středověká léčba onkologických onemocnění. Jako protinádorový léčivý přípravek byl středověkým lékařům znám krokus. Rostlina byla známa již Galénovi, který jej doporučoval v léčbě nádorů. Naopak Hildegarda z Bingenu ji nedoporučovala vůbec. Možná právě její velká autorita způsobila, že v indikaci léčby nádorů tato rostlina nebyla vůbec používána.⁷¹

2.5.2 Uroskopie

Vyšetření moči (uroskopie) bylo základní diagnostickou metodou středověkého lékařství.⁷² Byla součástí výuky na tehdejších lékařských fakultách. Např. na pražské lékařské fakultě byla zařazena ve druhém ročníku studia. Nádoba na prohlížení moči (lat. *matula*) se stala ikonografickým atributem středověkého lékaře. Pro diferenciální diagnostiku byla důležitá barva moči, pach, konzistence, přítomnost spermatu či sedimentu. Zkoumání

⁶⁷ Z pohledu dnešní hematologie by snad jedinou indikací k „pouštění žilou“ (dnes nazvanou terapeutická venepunkce) byla *polycythaemia vera s. morbus Vaquez*, kdy v krevním oběhu je zvýšená koncentrace erythrocytů a hemoglobinu, což vede ke zvýšení viskozity krve s následnou trombotizací tepen.

⁶⁸ *Vena cephalica* nedrénuje krev hlavy a krku, ale naopak z horní končetiny, jedná se o povrchovou podkožní žílu. Nicméně i současná *Terminologia anatomica* zůstává u označení *vena cephalica*, byť je anatomicky zcela nepřesné.

⁶⁹ MIŠKOVÁ, Hana. *Využití identifikace žil ve flebotomii 15. stol.* In: *Listy filologické* 1997, roč. 120, č. 3–4, s. 251–280.

⁷⁰ SCHOTT, Heinz a Zdeněk BUREŠ. *Kronika medicíny*, s. 133.

⁷¹ RIDDLE, M. John. *Ancient and Medieval Chemotherapy for Cancer.* In: *Isis*, 1985, 76/3, s. 319–330.

⁷² SCHOTT, Heinz a Zdeněk BUREŠ. *Kronika medicíny*, s. 117.

chuťových vlastností moči bylo spíše výjimečné. Středověké učebnice často obsahovaly tzv. močové tabulky s jednotlivými barevnými odstíny moči sloužící k diferenciální diagnostice.⁷³

2.5.3 Prevence

Je velmi pozoruhodné, jak velká pozornost byla ve středověkém lékařství věnována prevenci onemocnění. Dokladem toho je četnost sepisování tzv. *Regimen sanitatis*, jež byla ve středověkém lékařském písemnictví velmi rozšířeným žánrem. Lze říci, že každý středověký lékař jedno takové sepsal, minimálně během svých studií. Kompozice *Regimen sanitatis* byla předmětem výuky na středověké lékařské fakultě. *Regimina sanitatis* jsou obsahově zaměřena na prevenci onemocnění a udržování zdraví, zabývají se tudíž ještě zdravým člověkem nikoliv již nemocným. Zdravému člověku tedy nabízely doporučení ohledně stravy, cvičení, spánku, hygieny a dalších životních návyků. Lze rozlišit tři druhy *Regimen sanitatis*: 1) výuková – jsou určena k výuce studentů na lékařské fakultě, 2) všeobecná – jsou určena širokému publiku, 3) osobní – jsou sepsána pro potřeby konkrétního jedince na míru.⁷⁴ Osnova *Regimen sanitatis* byla tvořena *sex res non naturales*, tedy šesti věcmi, jež nejsou člověku vrozeny a může je svým jednáním v rámci zdravého životního stylu a prevence nemoci ovlivnit. Galén těchto šest věcí definoval jako ovzduší, jídlo a nápoje, pohyb a klid, spánek a bdění, duševní rozpoložení, vylučování a plnění.⁷⁵ Zatímco chápání příčin a prevence nemocí je ve srovnání s moderní medicínou omezené, středověké přístupy k prevenci přesto odrážely holistické chápání zdraví a provázanosti těla, mysli a prostředí, na což v některých případech současná společnost zapomíná.

Velká pozornost byla ve středověké medicíně věnována stravě, jež hrála zásadní roli při udržování zdraví.⁷⁶ Lékaři věřili, že vhodnou volbou jídla a pití mohou přímo ovlivnit zdravotní stav jedince a že určité potraviny mohou složit k prevenci či mírnění různých onemocnění. Byla zdůrazňována rovnováha a umírněnost. Dietní doporučení mohl vydávat pouze zkušený lékař, který je často rozpracovával do nejmenších detailů, včetně způsobu kuchyňské úpravy. Věřilo se, že např. každodenní konzumace ředkve či česneku může sloužit

⁷³ FLORIANOVÁ, Hana, *Uroskopie ve středověké medicíně*, Listy filologické 125, č. 3–4, 2002, s. 213–222.

⁷⁴ ŘÍHOVÁ, Milada. *Dvorní lékař posledních Lucemburků: Albík z Uničova, lékař králů Václava IV. a Zikmunda, profesor pražské univerzity a krátký čas i arcibiskup pražský*. Praha: Karolinum, 1999, s. 28.

⁷⁵ ŠMAHEL, František a NODL, Martin (ed.). *Člověk českého středověku*. Každodenní život, s. 319.

⁷⁶ MONTANARI, Massimo. *Hlad a hojnost: dějiny stravování v Evropě*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s. 160.

k prevenci onemocnění. Středověcí lékaři uznávali konzumaci sezónních potravin, jiné potraviny byly doporučovány v létě, jiné v zimě.⁷⁷

2.5.4 Středověká chirurgie

Významným středověkým chirurgem byl Henri de Mondeville (1260-1320). Pocházel z Normandie a po svých studiích působil jako vojenských chirurg ve službách francouzského královského dvora.⁷⁸ Zajímavý je jeho postoj k léčbě ran. Až do 13. století byla silně zakořeněna v mysli lékařů a chirurgů prospěšnost přítomnosti hnisu při hojení ran – *pus bonum et laudabile*. Henri de Mondeville toto zpochybnil a namísto toho prosazoval suché hojení ran bez tvorby hnisu.⁷⁹ Dalším významným chirurgem středověku byl Guy de Chauliac (1300-1368), jež je autorem rozsáhlého spisu *Chirurgia magna*, jež obsahuje celou šíři středověké chirurgie. Podrobně popisuje trepanaci lebky a měl také základní zkušenosti s léčbou poranění mozku.⁸⁰ V roce 1210 bylo v Paříži vytvořeno profesní sdružení chirurgů, tzv. Kosmova kolej.

⁷⁷ ŠMAHEL, František a NODL, Martin (ed.). *Člověk českého středověku*. Každodenní život, s. 320.

⁷⁸ SCHOTT, Heinz a Zdeněk BUREŠ. *Kronika medicíny*, s. 105. K rozvoji chirurgie srov. ALDINI, Nicoló N. a FINI Milena a GIARDINO Roberto. *From Hippocrates to tissue engineering: surgical strategies in wound treatment*. In: *World Journal of Surgery* 2008, 32/9, s. 2114-2121; HERNIGOU, Philippe a HERNIGOUD, Jaques a SCARLAT, Marius. *Medieval surgery (eleventh-thirteenth century): barber surgeons and warfare surgeons in France*. In: *International Orthopaedics* 2021, 45/7, s. 1891-1898; GOODRICH, James Tait. *History of spine surgery in the ancient and medieval Works*. In: *Neurosurgery Focus* 2004, 16/1, s. 1-13.

⁷⁹ FREIBERG, Jeffrey A. *The mythos of laudable pus along with an explanation for its origin*. In: *Journal of Community Hospital Internal Medicine Perspectives* 2017, 7/3, s. 196-198.

⁸⁰ WATTERS, David A. *Guy de Chauliac: pre-eminent surgeon of the Middle Ages*. In: *ANZ Journal of Surgery* 2013, 83/10, s. 730-734.

3. Zikmund Albík z Uničova

Starší prameny se o Albíkovi z Uničova nevyjadřují příliš lichotivě, jak se např. uvádí ve Starých letopisech:

„Po něm byl Albík, mistr veliký vnitřního lékařství, arcibiskupem pražským; a byl Němec z Uničova rodem. Pravili obecně lidé, že by se vkúpil v to arcibiskupství, neb měl velmi mnoho zlatých a dělal sobě velmi krásný a nákladný hrob s mnohými cimbuřími u Matky božie na Lúži v Starém městě pražském, chtě v něm ležeti; a nezdařilo mu se, neb jej potom vešken zbili a ztroskotali, a což naň peněž naložil, to vše zmrháno. Ale že ten mistr Albík příliš byl skúpý a neztravný, i nechtěl rytieřov a panoší za sebú mieti, aby jim mnoho peněž nerozdával; i učini směnu ihned po několika nedělích o to arcibiskupství a o děkanství vyšehradské. A k té směně přičini se Konrád podkomoříe, aby byl sám arcibiskupem, jakož se pak potom tak stalo. Mistr pak Albík byl jest potom proto arcibiskupem cesarienským nazván a jmenován. A pobyl v Praze, co mu se zdálo; jide potom pryž z Prahy a z Čech, tamž i umřel.“⁸¹

Narodil se kolem roku 1360 v Uničově na Moravě. Byl německé národnosti.⁸² O jeho rodinných poměrech toho příliš nevíme. Je známo, že Albík byl ženatý a měl přinejmenším dvě dcery, Martu a Kateřinu.⁸³ O jeho manželce nemáme žádnou informaci, nicméně víme, že zemřela před rokem 1411, tedy dříve, než se Albík stal arcibiskupem pražským.⁸⁴ Co se týče jeho sourozenců, měl zřejmě sestru. O jeho rodičích víme, že v době, kdy již byl významným lékařem, bydleli v jeho domě v Praze a následně byli pohřbeni v kostele Panny

⁸¹ ŠIMEK, František a Miloslav KAŇÁK. Staré letopisy české z rukopisu Křižovnického. Praha: SNKLHU, 1959, s. 43.

⁸² Říhová uvádí, že v díle Albíka z Uničova není nijak akcentováno jeho německví. Na Pražské univerzitě byl zapsán *in nazione Boemorum*, nicméně toto je nutno chápat ve smyslu regionálním nikoliv národnostním. Viz ŘÍHOVÁ, Milada. *Dvorní lékař posledních Lucemburků: Albík z Uničova, lékař králů Václava IV. a Zikmunda, profesor pražské univerzity a krátký čas i arcibiskup pražský*, s. 42.

⁸³ TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy*. V Praze: nákladem knihkupectví Fr. Řivnáče (Antonína Řivnáče), 1893. sv. 3, s. 509.

⁸⁴ GELLNER, Gustav. *Jan Černý a jiní lékaři čeští do konce doby jagellovské*. V Praze: Královská česká společnost nauk, 1935, s. 114.

Marie na Louži, kde nechal Albík vybudovat náhrobek pro sebe a svou rodinu.⁸⁵ V tomto hrobě zřejmě Albík pohřben být nemohl, poněvadž zemřel v Budíně roku 1427. Náhrobek byl poničen za obrazoboreckých bouří roku 1419. K tomuto:

„Potom do kostela u Matky boží na Luži všedše, hrob mistra Albíka, probošta Vyšehradského a biskupa Cezaryenského, v kaple v témž kostele od něho ustavený i také obrazy zkazili, zrušili, zetřeli, ztřískali.“⁸⁶

Od doby jeho narození, až po jeho studia na artistické fakultě není známo nic. Bakalářem svobodných umění se stal roku 1382⁸⁷, mistrem svobodných umění v roce 1386.⁸⁸ Následně vyučoval na atristické fakultě v letech 1387, 1389, 1394 a 1404. V roce 1387 započal studium na právnické fakultě a v roce 1389 se stal bakalářem práv. Následně několik let studoval v cizině, kdy asi roku 1390 se stal doktorem práv na univerzitě v Padově.⁸⁹ V roce 1394 absolvoval lékařskou fakultu v Praze.⁹⁰ Albík měl pro medicínu zřejmě velký cit a nadání, poněvadž jeho kariérní vzestup byl velmi rychlý, jak bude uvedeno dále.

3.1 Albík z Uničova jako arcibiskup pražský

Na svatovojtěšský stolec nastoupil po zemřelém arcibiskupovi Zbyňku Zajíci z Hazmburku. Arcibiskupem byl zvolen dne 27. října 1411 Svatovítskou kapitulou. Jako arcibiskup pražský byl dne 25. ledna 1412 potvrzen do funkce papežem Janem XXIII. Není bez zajímavosti, že teprve v únoru 1412 přijal svěcení na podjáhna a teprve v červnu 1412 přijal kněžské svěcení. Je nepravděpodobné, vzhledem k jeho ohromnému zaujetí pro lékařství, že by po funkci arcibiskupa toužil. Spíše šlo o vyhovění přání krále Václava IV., což je vzhledem k jejich blízkému vztahu a snad i jistému přátelství pochopitelné.⁹¹

⁸⁵ ŘÍHOVÁ, Milada. *Dvorní lékař posledních Lucemburků: Albík z Uničova, lékař králů Václava IV. a Zikmunda, profesor pražské univerzity a krátký čas i arcibiskup pražský*, s. 28.

⁸⁶ Vavřinec z Březové a Antonín DOLENSKÝ. *Kronika husitská*. Královské Vinohrady: František Strnad, 1940, s. 18.

⁸⁷ GELLNER, Gustav. *Jan Černý a jiní lékaři čeští do konce doby jagellovské*, s. 113.

⁸⁸ TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy*, s. 508.

⁸⁹ TADRA, Ferdinand. *Kulturní styky Čech s cizinou až do válek husitských*. V Praze: Nákladem jubilejního fondu Král. České Společnosti Nauk, 1897, s. 271.

⁹⁰ Tuto informaci uvádí Gellner, kdežto Tomek uvádí, že není známo, zda Albík dosáhl titulu Mistra lékařství na pražské fakultě či v cizině.

⁹¹ V této etapě dějin není nijak neobvykle, že Albík z Uničova, jakožto lékař, zastával církevní úřad, byť takto vysoký. Vzpomeňme další jeho kolegy, kteří zastávali církevní úřad, např. Jan Šindel, Křišťán z Prachatic či Sulek z Hoštky. Viz KOTOUS, Jan, Bořivoj NECHVÁTAL a Jiří HUBER. *Královský Vyšehrad II: sborník příspěvků ke křesťanskému miléniu a k posvěcení nových zvonů na kapitulním chrámu sv. Petra a Pavla*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 164.

V květnu 1412 obdržel Albík od papežských legátů z Říma pallium.⁹² Současně s palliem doručili papežští legáti také dvě papežské buly. V jedné papež uvalil na Ladislava Neapolského klatbu a ve druhé vyhlášoval proti němu křížovou výpravu. Papež Jan XXIII. sliboval odpustky všem, kteří přispějí na tažení proti Ladislavu Neapolskému. Albík i Václav IV. svolili k vybírání těchto odpustků, ovšem Albík požadoval, aby kněží nevyměřovali lidu u zpovědi částku, kterou by měli dle spáchaných hříchů zaplatit, ale aby byly na veřejných místech truhly, kde by lidé přispívali. Proti těmto odpustkům hodlal Mistr Jan Hus vystoupit se svou veřejně konanou disputací.⁹³ Mistři teologické fakulty, chtěli konání této veřejné disputaci zamezit a obrátili se na arcibiskupa Albíka z Uničova. Arcibiskup to však neučinil a dal si Mistra Jana Husa předvolat. Papežští legáti se před arcibiskupem Jana Husa tázali, zdali uposlechne a disputaci neuskuteční. Jan Hus se nepodvolil a dne 7. června 1412 veřejně vystoupil.

Během Albíkova působení na arcibiskupském stolci neproběhla žádná synoda ani vizitace. Albík za svého působení neučinil v diecézi žádné zásadní změny. Jako arcibiskup vydal šest dokumentů, z nichž čtyři potvrzují nadání, jedna se týká odpustků a jedna potvrzuje pražské kapitule statut o obsazování kanonických prebend. Dále Albík potvrdil svého generálního vikáře, Václava z Kuřimi, jako opata kláštera na Slovanech.⁹⁴

Dnes již lze jen spekulovat o přesných důvodech, které vedly Albíka k tomu, že odstoupil z arcibiskupského stolce. Odstoupení z takto vysoké funkce je neobvyklé a jistě vedlo mezi lidem k různým dohadům. Tvzení, že byl lakomý a nechtěl vynakládat finanční prostředky na provoz arcibiskupského dvora, jsou krajně nepravděpodobné. Důvodem pro toto tvrzení je, že financoval výstavbu oltářů svatých Kosmy a Damiána v Sedlci u Kutné Hory

⁹² Zde je rozpor v dostupné literatuře, není zcela jasné, kdo Albíkovi přinesl pallium. Borový uvádí, že pallium přinesl pasovský děkan, Václav Tiem. Viz BOROVI, Klement. *Dějiny diecése pražské: na památku 900letého jubilea pro Dědictví Svatojanské*. Praha: Svatojanské dědictví, 1874, s. 200. Říhová uvádí, že pallium bylo doručeno dvěma biskupy, olomouckým a litomyšlským, a Albíkovým nunciem, Jakubem de Donkou. Viz Říhová in: KOTOUS, Jan, Bořivoj NECHVÁTAL a Jiří HUBER. *Královský Vyšehrad II: sborník příspěvků ke křesťanskému miléniu a k posvěcení nových zvonů na kapitulním chrámu sv. Petra a Pavla*, s. 164.

⁹³ Disputace nesla název: „Zdali dle zákona Kristova slušno a radno jest, ke cti Boží a k dobrému křesťanského lidu, i také ku prospěchu tohoto království Českého, věřícím v Krista schvalovati papežovy bully o vyzdvižení kříže proti Ladislavovi, králi Neapolskému, a přátelům jeho?“ Viz ZAP, Karel. *Vypsání husitské války*. V Praze: I.L. Kober, 1893, s. 41.

⁹⁴ KOTOUS, Jan, Bořivoj NECHVÁTAL a Jiří HUBER. *Královský Vyšehrad II: sborník příspěvků ke křesťanskému miléniu a k posvěcení nových zvonů na kapitulním chrámu sv. Petra a Pavla*, s. 164.

a v kostele Panny Marie na Louži. Dále ve své závěti sepsanou v roce 1425 ve Vratislavi, odkazuje Vyšehradské kapitule celou svou knihovnu a tvrz v Chřemicích.⁹⁵

Vzhledem k tehdejší situaci uvnitř české a světové církve, a snad i vzhledem k záležitosti Mistra Jana Husa, je možné se domnívat, že Albík z Uničova usoudil, že post arcibiskupa pražského není pro něho vhodný. Albík zřejmě také patřil názorově ke skupině kolem Křišťána z Prachatic, jehož pojilo blízké přátelství s Janem Husem. Albík totiž proti Husovi nikterak nevystupoval a jeho postoj byl neutrální.⁹⁶ O přátelství Albíka s Křišťánem svědčí také skutečnost, že jej Albík zmiňuje ve své závěti, kde Křišťán je uveden na prvním místě. Křišťán se také stal poručníkem Albíkovy dcery.⁹⁷ Rozhodnul se tedy, na konci roku 1412, opustit arcibiskupský stolec a předat pozici Konrádovi z Vechty, biskupu Olomouckému. Albík byl poté jmenován arcibiskup Caesarienským a proboštem vyšehradským.⁹⁸ Z pozice probošta vyšehradského mu náležela i pozice kancléře Českého království. Nicméně i potom, co opustil post arcibiskupa, se zcela nevyhnul záležitostem ohledně Mistra Jana Husa. Byl součástí čtyřčlenné komise⁹⁹ v rámci synody konané v únoru 1413, která měla urovnat spory s Mistrem Janem Husem.¹⁰⁰ Zasedání se konalo na faře Mistra Křišťána z Prachatic.¹⁰¹ Po smrti Václava IV. v roce 1419 opouští vyšehradskou kapitolu a odchází do Uher.¹⁰²

3.2 Albík z Uničova jako lékař českých králů

Působení na postu královského lékaře bylo nejvyšším postem v lékařství, jaký si středověký lékař mohl představit. Pro takového lékaře to znamenalo stálý příjem a při úspěšné léčbě i další výhody. Za éry panování Lucemburků bylo již pravidlem, že královští

⁹⁵ Královský Vyšehrad: sborník příspěvků k 900. výročí úmrtí prvního českého krále Vratislava II. (1061-1092). Praha: Královská kolegiátní kapitula sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, 1992, s. 76.

⁹⁶ KOTOUS, Jan, Bořivoj NECHVÁTAL a Jiří HUBER. *Královský Vyšehrad II: sborník příspěvků ke křesťanskému miléniu a k posvěcení nových zvonů na kapitulním chrámu sv. Petra a Pavla*, s. 165.

⁹⁷ KORNEL ZE VŠEHRD, Viktorin a Hermenegild JIREČEK. *M. Viktorina ze Všeherd O právích země české knihy devatery*. (Tiskem dra. Edvarda Grégra), 1874, s. 503.

⁹⁸ Zde je potřeba uvést, že post probošta vyšehradského byl méně výnosný než post arcibiskupa. Toto tvrzení dále podporuje hypotézu, že zřejmě neopouštěl arcibiskupský post proto, že byl lakomý.

⁹⁹ Kromě Albíka z Uničova, byl v komisi také vyšehradský děkan Jakub z Berouna, probošt kapituly Věch svatých mistr Zdeněk z Labouně a univerzitní rektor Křišťán z Prachatic. Viz ŠMAHEL, František, Josef SPURNÝ a Miloslav ŽÁČEK. *Husitská revoluce, II: Kořeny české reformace*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1993, s. 265.

¹⁰⁰ KRYŠTŮFEK, František. *Všeobecný církevní dějepis*. V Praze: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna - J. Zeman a spol., 1889, s. 693.

¹⁰¹ ŠMAHEL, František, Josef SPURNÝ a Miloslav ŽÁČEK. *Husitská revoluce, II: Kořeny české reformace*, s. 265.

¹⁰² KOTOUS, Jan, Bořivoj NECHVÁTAL a Jiří HUBER. *Královský Vyšehrad II: sborník příspěvků ke křesťanskému miléniu a k posvěcení nových zvonů na kapitulním chrámu sv. Petra a Pavla*, s. 165.

lékaři byli univerzitně vzdělaní. Nelékařské zdravotnické profese bez akademického vzdělání, např. chirurgové, ranhojiči, lazebníci, báby kořenářky a další, nebyli vyloučení ze služeb u dvora. Královští lékaři působili také na univerzitě jako profesori lékařství. Nebylo také výjimkou, že královští lékaři byli i duchovními, jak dokládá např. působení Albíka z Uničova na arcibiskupském stolci. Panovník tak pro ně mohl žádat u papeže o kanonikáty. U dvora mohlo působit více lékařů, ovšem jeden z nich byl nejvyšší, což je patrné z titulu uděleného Albíkovi – *supremus physicus regis Bohemiae*. Při onemocnění panovníka se tito lékaři sházeli a společně se radili ohledně terapie. Šlo o tzv. konsilia, jejichž praxe přetrvává až do dnešních dob. Mezi povinnosti dvorského lékaře nebyla pouze léčba panovníka, ale také dalších dvořanů. Lékař nepečoval o krále a další dvořany pouze v případě nemoci, ale především ve zdraví, vytvářením doporučení ohledně zdravého životního stylu a prevence nemocí. Královští lékaři měli titul dvořanů a dá se proto předpokládat, že se také účastnili různých dvorských aktivit.¹⁰³ Je velmi pravděpodobné, že tomu tak bylo i u Albíka z Uničova.

Albík, jakožto panovníkův lékař, zastával tuto pozici v letech 1396 až 1419, tedy až do smrti Václava IV. Následně působil ve službách Zikmunda Lucemburského od roku 1425. Působení jakožto královského lékaře bylo jistě náročná a v době nemoci si často vyžádala všechen Albíkův čas a úsilí. Lze tak usuzovat z korespondence Václava IV. Albíkovi, kde král píše: „tráví bezesné noci a snaží se nás posilovat svou důvěrou“.¹⁰⁴ Václav IV. byl pro Albíka jistě velmi těžkým pacientem, poněvadž jej sužovalo mnoho nemocí, a sice dna, revmatismus, časté migrény, návaly vzteku a bohužel, pro jeho přílišnou zálibu v konzumaci vína, také chronický alkoholismus.¹⁰⁵ Albík mu nezřízený životní styl vyčítá, když píše v *Regimen sanitatis ad Wencezslau*¹⁰⁶, že si své nemoci způsobil sám: „... bezuzdnými tělesnými radovánkami, neuspořádaným životem a hojným a silným pitím“.¹⁰⁷ Významným momentem působení Albíka ve službách Václava IV. bylo v době jeho těžké nemoci. Král byl

¹⁰³ ŘÍHOVÁ, Milada, STEHLÍKOVÁ, Dana a TOMÍČEK, David (ed.). *Lékaři na dvoře Karla IV. a Jana Lucemburského*, s. 29-44.

¹⁰⁴ ŘÍHOVÁ, Milada. *Dvorní lékař posledních Lucemburků: Albík z Uničova, lékař králů Václava IV. a Zikmunda, profesor pražské univerzity a krátký čas i arcibiskup pražský*, s. 84.

¹⁰⁵ LESNÝ, Ivan, MILAN MYSLIVEČEK a GUSTAV HAJČÍK. *Zprávy o nemocech mocných: významné historické postavy očima neurologa*. Praha: Horizont, 1989, s. 171-172.

¹⁰⁶ *Regimen sanitatis ad Wencezslau* po smrti Václava IV. bylo Albíkem přepracováno do obecnější podoby. Z osobního *Regimen sanitatis* se stalo obecné, které bylo určeno širšímu publiku. Viz ANDĚL, Michal; ČERNÝ, Karel; DIVIŠOVÁ, Bohdana; HLAVÁČKOVÁ, Ludmila; KŘÍŽOVÁ, Eva et al. *Velké dějiny země Koruny české. Lékařství*. Praha: Paseka, 2023, s. 67.

¹⁰⁷ ŘÍHOVÁ, Milada. *Dvorní lékař posledních Lucemburků: Albík z Uničova, lékař králů Václava IV. a Zikmunda, profesor pražské univerzity a krátký čas i arcibiskup pražský*, s. 111.

těžce nemocen dvakrát. Poprvé v roce 1393 kdy byl otráven.¹⁰⁸ Podruhé v roce 1398¹⁰⁹ a jednalo se jistě o velmi závažné onemocnění, poněvadž Václav IV. byl tetraplegický a pohyboval se na vozíku, případně byl přenášen svým služebnictvem. Albíkovi se podařilo krále z tohoto onemocnění vyléčit. Onemocnění Václava IV. a jeho léčbu popisuje Albík ve svém spisu zvaném *Vetularium*, kde píše, že králi podával „*aqua rosarum aut oleum balsami*“. Ze spisu se také dovídáme, že se Albíkovi povedlo králi rozmluvit léčbu podle tehdejších alchymistických postupů.¹¹⁰ Úspěšné vyléčení královny nemoci znamenalo pro Albíka zásadní změnu v jeho lékařské kariéře. Albík si tímto získal královu náklonnost a lze se domnívat, že vztah lékař-pacient postupně přerostl v jisté přátelství.¹¹¹ Václav IV. se Albíkovi za jeho služby velmi štědře odměnil. Kolem roku 1400 byl povýšen do šlechtického stavu. Byl také obdařen privilegiem svobodně nakládat se svým majetkem s možností odkázat jej komukoliv dle své volby. V roce 1405 mu byla také udělena výsada, aby jeho případné právní přestupy byly vyňaty ze soudní pravomoci, ale byly posuzovány přímo králem Václavem IV. Král také nad Albíkem držel ochrannou ruku ohledně jeho působení na lékařské fakultě. Ačkoliv byl Albík ženatý směl setrvat profesorem univerzity, ačkoliv tento post byl v té době vázán na celibát. Také v době, kdy byl Albík plně vytížen lékařskou péčí o krále Václava IV. a nutně tak zanedbával své povinnosti na lékařské fakultě, mu král dovolil za sebe ustanovit náhradu, ovšem byl mu zachován plný plat.¹¹² Z uvedeného je zcela zřejmé, jak moc si Albíkových služeb Václav IV. cenil. Ve službách krále Albík setrval až do jeho smrti 18. 8.

¹⁰⁸ Zřejmě se jednalo o otravu jedem přimíchaným do vína. Společně s Václavem IV. onemocněl rovněž bavorský vévoda Fridrich, jež zemřel 4. prosince 1393. Pravděpodobně nešlo o onemocnění, které by mělo epidemický charakter, protože kromě těchto dvou ne onemocněl nikdo jiný. Viz SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV. 1361-1419: k předpokladům husitské revoluce*, s. 229-230.

¹⁰⁹ ŘÍHOVÁ, Milada. *Dvorní lékař posledních Lucemburků: Albík z Uničova, lékař králů Václava IV. a Zikmunda, profesor pražské univerzity a krátký čas i arcibiskup pražský*, s. 84.

¹¹⁰ Vzhledem k tomu, že Václav IV. byl chronickým alkoholikem, můžeme usuzovat, že tetraplegie byla toxonutritivní etiologie. Zřejmě se jednalo o periferní tetraplegie, tedy chabou obrnu všech čtyř končetin, způsobenou alkoholickou polyneuritidou v důsledku nadměrné dlouhodobé konzumace alkoholu. Viz LESNÝ, Ivan, Milan MYSLIVEČEK a Gustav HAJČÍK. *Zprávy o nemocech mocných: významné historické postavy očima neurologa*, s. 172. Nelze také vyloučit, že se jednalo o těžký dnavý záchvat, poněvadž dnavá onemocnění bylo v lucemburské dynastii dědičná. Viz KOTOUS, Jan, Bořivoj NECHVÁTAL a Jiří HUBER. *Královský Vyšehrad II: sborník příspěvků ke křesťanskému miléniu a k posvěcení nových zvonů na kapitulním chrámu sv. Petra a Pavla*, s. 159. Nicméně byt by se jednalo o těžký dnavý záchvat, Václav IV. by nebyl tak těžce pohybově omezen, resp. nebyl by kvadruplegický.

¹¹¹ ŘÍHOVÁ, Milada. *Dvorní lékař posledních Lucemburků: Albík z Uničova, lékař králů Václava IV. a Zikmunda, profesor pražské univerzity a krátký čas i arcibiskup pražský*, s. 84.

¹¹² ŘÍHOVÁ, Milada. *Dvorní lékař posledních Lucemburků: Albík z Uničova, lékař králů Václava IV. a Zikmunda, profesor pražské univerzity a krátký čas i arcibiskup pražský*, s. 85.

1419.¹¹³ Není jasné, zdali v posledních chvílích Václava IV. byl Albík u něj přítomen. Následně od roku 1425 působil ve službách Zikmunda Lucemburského, pro nějž sepsal *Regimen sanitatis ad Sigismundum*, ve kterém mu vytýká, podobně jako Václavovi IV., jeho nezřízený životní styl.¹¹⁴

Z obou *Regimen sanitatis* pro Václava IV. i Zikmunda lze vyvodit množství informací ohledně jejich zdravotního stavu či nemocí, které je sužovaly a také ohledně jejich životního stylu. Stejně jako Karel IV., tak i jeho synové Václav i Zikmund, trpěli dnavým onemocněním. Denní režim Václava IV. nebyl nejlepší, během dne neměl chuť k jídlu a často pospával. Naopak večer spořádal velké množství jídla a pití, také ho v noci provázela nespavost. Jeho oblíbeným jídlem byly čerstvé ryby a ovoce, ovšem Albík mu doporučuje, aby se tomuto vyhýbal. Václava IV. nabádal, aby omezil tučná jídla, mléčné produkty, nakládanou zeleni, zvěřinu či hovězí maso. Naopak doporučoval čerstvé maso mláďat¹¹⁵ – např. selata, jehněčí nebo kuřata. Moučná jídla králi doporučoval pouze při zvýšené fyzické aktivitě, která ovšem u krále nebyla nijak častá. Václava také provázel sklon k zácpě, v důsledku čehož také časem začal trpět hemoroidálním onemocněním. Pravděpodobně měl i močové kameny. Albík doporučoval pohybovou aktivitu v jakékoliv podobě, považoval pohyb za léčivou proceduru. Víme, že jak Václav, tak i Zikmund trpěli oba stejnou nemocí, a sice dnou. Na druhou stranu byli také rozdílní, poněvadž Albík radí Václavovi, aby zvýšil svou pohybovou aktivitou, naopak Zikmundovi radí, aby ji zmírnil.¹¹⁶

¹¹³ Okolnosti smrti Václava IV. stojí za zmínku. Na Václava naléhal papež i jeho bratr Zikmund Lucemburský, aby učinil jisté kroky proti husitům, což vedlo k nepokojům. Tyto nepokoje vyvrcholily dne 30. 8. 1419, kdy protihusitští radní (konšelé) byli svrženi z okna radnice – První pražská defenestrace. Toho času Václav IV. pobýval na Novém hrádku, když se informací dozvěděl údajně jej popadnul nepřítelny vztek. Uvádí se, že když se dozvěděl tuto zprávu, postihnul jej akutní infarkt myokardu (AIM). Dne 18. 8. 1419 zemřel, údajně v záchvatu a velkém vzteku a křiku. Stojí za zamyšlení, zdali byla skutečnou příčinou smrti srdeční příhoda. Vzhledem k možnostem tehdejší medicíny je těžko představitelné, že by 18 dnů po vzniku AIM přežíval. Lesný uvažuje, že skutečnou příčinou smrti mohl být protrahovaný generalizovaný epileptický záchvat (*grand mal*), což je bohužel u chronických alkoholiků velmi časté. Viz LESNÝ, Ivan, Milan MYSLIVEČEK a Gustav HAJČÍK. *Zprávy o nemocech mocných: významné historické postavy očima neurologa*, s. 172-174.

¹¹⁴ KOTOUS, Jan, Bořivoj NECHVÁTAL a Jiří HUBER. *Královský Vyšehrad II: sborník příspěvků ke křesťanskému miléniu a k posvěcení nových zvonů na kapitulním chrámu sv. Petra a Pavla*, s. 160.

¹¹⁵ Z pohledu současné medicíny je toto doporučení pro Václava IV., jakožto nemocného dnou, zcela nevhodné. Dna (*arthritis uratica*) je způsobena poruchou metabolismu purinů, což k hromadění jejich konečného metabolického produktu – kyseliny močové, jež se v podobě krystalků ukládá v kloubech. Kromě farmakoterapie jsou nezbytná dietní opatření. Nemocní by se měli vyhýbat potravinám bohatým na puriny, což je, mimo jiné, maso mláďat.

¹¹⁶ ŘÍHOVÁ, Milada. REGIMEN SANITATIS PRO KRÁLE VÁCLAVA. Říhová, Milada. In: *Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis: Příspěvky k dějinám Univerzity Karlovy Praha* : Karolinum 35, č. 1-2, (1995 [vyd. 1996],) s. 13-28.

3.3 Albík z Uničova jako akademik

Albík byl neobyčejně plodným autorem medicínských textů. Je velmi zajímavé a neobvyklé v jeho době, že kromě knih s lékařskou tematikou nikdy nenapsal žádné dílo mimo lékařství. Milada Říhová uvádí, že považuje Albíka z Uničova za autora následujících spisů: *Medicinale*, *Practina* později rozpracovaná v rozsáhlejší spis *Compendium medicinae*, *Collectorium maius*, *Collectorium minus*, *Regimen corporum*, *Tractatus de crisi*, *De rectificacione aeris*, *Regimen ad Wencezslau regem*, *Regimen ad Sigismundum*, *De pestilencia*, *Regimen sanitatis de infirmitatibus*, *evacuacionibus vel [medicinis] laxativis*. *De dosibus.*, *De calculo.*, *Regimen sanitatis hominis seu Vetularius*.¹¹⁷ *Compendium medicinae* je soubor přednášek pro výuku na lékařské fakultě. Látka je seřazena dle jednotlivých krajin těla, tzv. „*a capite ad plantam pedis*“. Jednotlivá onemocnění jsou vykládány dle schématu příznaky-příčina-terapie. Albík jako pedagog kladl velký důraz na úzké sepětí teorie s praxí.¹¹⁸ Z jeho díla můžeme vytušit, že jej téměř vůbec nezajímala chirurgie. Byl zaměřen na oblast, kterou bychom dnes nazvali vnitřním lékařstvím, konkrétně revmatologie.¹¹⁹ Jediný chirurgický výkon, který jej zaujal a který sám prováděl, byla flebotomie.

Albík byl také autorem mnoha léčivých přípravků. Velmi známá a Albíkem vychvalovaná je Albíkova kněžská sůl. Albík uvádí, že:

„Chrání před horečkami, před kameny, před bolestmi hlavy a hrudníku, před reumatem. A působí proti dně, kašli, žaludeční nevolnosti, zvracení, říhání... Vězte, že ve správné životosprávě není nic lepšího než výše řečená sůl.“¹²⁰

Recepty na léčivé přípravky často Albík uvádí ve dvou variantách, pro bohaté pacientky, kdy jsou požitý dražší složky, a pro chudé, kdy se používají levnější složky. Albík vždy v tomto případě uvádí, že účinek je stejný. Léčivé přípravky si často Albík připravoval

¹¹⁷ ŘÍHOVÁ, Milada. *Dvorní lékař posledních Lucemburků: Albík z Uničova, lékař králů Václava IV. a Zikmunda, profesor pražské univerzity a krátký čas i arcibiskup pražský*, s. 16-17. Srov. ŘÍHOVÁ, Milada. *VARIA BOHEMICA AD QUADRIVIUM ET MEDICINAM SPECTANCIA IN BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA*. Říhová, Milada. In: *Acta Universitatis Carolinae : Historia Universitatis Carolinae Pragensis: Příspěvky k dějinám Univerzity Karlovy Praha : Karolinum* 41, č. 1-2, (2001) s. 159-176.

¹¹⁸ *Documenta Pragensia*. Praha: Scriptorium, 1993, 1993(11), s. 96.

¹¹⁹ *Documenta Pragensia*. Praha: Scriptorium, 1993, 1993(11), s. 95.

¹²⁰ ŘÍHOVÁ, Milada. *Dvorní lékař posledních Lucemburků: Albík z Uničova, lékař králů Václava IV. a Zikmunda, profesor pražské univerzity a krátký čas i arcibiskup pražský*, s. 16-156-157.

sám za pomoci svého sluhy, namísto nákupu v lékárnách.¹²¹ Albík z Uničova navštěvoval pražské špitály. Nevíme proč tak činil, důvody mohly být různé, např. prováděl dohled nad činností špitálů jako ústavní lékař nebo mohl do špitálů přivádět své studenty za účelem klinické výuky. Mohl také navštěvovat chudé, neboť podle jeho slov dobrý lékař pečuje nejen o urozené pacientky, ale i o nemajetné.¹²² Mezi další povinnosti Albíka z Uničova bylo působit jakožto rozhodčí ve věci lepry¹²³. Byl to úkol velmi obtížný a jistě musel být konán s velkou svědomitostí, neboť označení zdravého člověka za nakaženého leprou znamenalo jeho společenskou likvidaci. Dochoval se text sepsaný Albíkem, který ukazuje, jak takový odborný posudek vypadal:

„Nejmilejší pánové, váš oddaný služebník. Poněvadž jsem pročetl řadu vašich listů o jistém Blažkovi Murrerovi s žádostí, abych rozhodl, o jeho nakažení zhoubnou leprou, po pečlivém a starostlivém prohlédnutí mnou i mnohými dalšími ho shledávám astmatikem. A to by mohl být také druh lepry, ovšem pouze tehdy, kdyby měl zároveň puchýřovitou vyrážku na plicích. Kvůli opatrnosti byste se mohli vyhýbat styku s ním, ale v Praze by to bylo zbytečné, protože není naprosto a vůbec nakažený leprou. V této otázce ponechávám řešení na vašem úsudku, protože by mu mohlo být v radě řečeno, aby žil mimo město s jinými řádnými lidmi a aby nenavštěvoval hospody ani žádná jiná obvyklá shromáždění. Ale nemělo by mu to být zakázáno veřejně a nesmí být považován za prokazatelně nemocného leprou. Psáno v Praze nazítří po ukazování ostatků pod mou pečeti. Mistr Albík, doktor lékařství a lékař pana krále.“¹²⁴

Diagnostika se zakládala především na důkladném zkoumání kožních změn, posouzení kožní citlivosti, změn ve tváři a mnoha dalších.

¹²¹ ŘÍHOVÁ, Milada. *Dvorní lékař posledních Lucemburků: Albík z Uničova, lékař králů Václava IV. a Zikmunda, profesor pražské univerzity a krátký čas i arcibiskup pražský*, s. 46.

¹²² SVOBODNÝ, Petr a Ludmila HLAVÁČKOVÁ. *Pražské špitály a nemocnice*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 22.

¹²³ Lékař zkoumal podezřelého z nakažení leprou před komisí složenou ze členů lékařské fakulty; závěr lékaře měl absolutní platnost, a pokud byl vyšetřovaný jedinec shledán jako nakažený leprou, byl nucen žít v izolaci mezi ostatními malomocnými v leprosáriu. Viz ŠMAHEL, František a NODL, Martin (ed.). *Člověk českého středověku*. Každodenní život, s. 327.

¹²⁴ Znění textu posudku převzato doslovně ze: ŠMAHEL, František a NODL, Martin (ed.). *Člověk českého středověku*. Každodenní život, s. 328.

Závěr

Středověké lékařství se z dnešního pohledu může jevit jako velmi nedokonalé. Nicméně je potřeba na něj pohlížet v kontextu tehdejší doby. Při uvážení tehdejších diagnostických a terapeutických možností si lékaři nevedli vždy špatně. Vysoce oceňuji jejich pozorovací talent při diagnostice rozličných onemocnění. Tehdejší lékaři si všímali všemožných detailů, které dnešní lékaři již zcela přehlížejí. Na poměrně vysoké úrovni byla prevence. Je vhodné zdůraznit, že již středověká medicína si jasně uvědomovala, že prevence onemocnění je vždy lepší než léčba už rozvinutého onemocnění. Domnívám se, že plné uvědomění si této skutečnosti, by zcela jistě prospělo i dnešní medicíně. Jistou výtku si zaslouží nekritické lpění na význačných antických autoritách lékařství a jejich přejímání do středověké medicíny. Negativní hodnocení Albíka z Uničova ve Starých letopisech není z mého pohledu na místě. V práci jsem se snažil poukázat na skutečnost, že tvrzení ohledně opuštění arcibiskupského stolce z důvodu jeho lakoty není pravdivé. Na Albíka z Uničova by mělo být pohlíženo jako na předního lékaře-revmatologa své doby. Díky své pílì a velkému zaujetí pro medicínu dosáhl mimořádných úspěchů na poli středověkého lékařství. Nelze mu vyčítat opuštění arcibiskupského stolce. Zkrátka dal přednost tomu, v čem vynikal nejvíce, a sice lékařství a výuce lékařství na univerzitě. Závěrem bych rád uvedl, že vedle významných českých lékařů přelomu 19. a 20. století, jako byli např. chirurg prof. Arnold Jirásek či internista prof. Josef Thomayer, bychom neměli zapomínat na středověké lékaře a jejich přínos k rozvoji lékařství. Je vhodné řadit mezi význačné postavy českého lékařství i internistu-revmatologa prof. Zikmunda Albíka z Uničova.

Bibliografie

- ALDINI, Nicoló N. a FINI, Milena a GIARDINO, Roberto. *From Hippocrates to tissue engineering: surgical strategies in wound treatment*. In: *World journal of Surgery* 2008, 32/9.
- AMUNDSEN, W. Darrel. *Medieval Canon Law on medical and surgical practice by the clergy*. In: *Bulletin of the History of Medicine*, 1978, 52/1.
- ANDĚL, Michal; ČERNÝ, Karel; DIVIŠOVÁ, Bohdana; HLAVÁČKOVÁ, Ludmila; KŘÍŽOVÁ, Eva et al. *Velké dějiny zemí Koruny české. Lékařství*. Praha: Paseka, 2023. ISBN 978-80-7637-331-0.
- BARTOŠ, František Michálek a Kamil KROFTA. *České dějiny, Dílu II. část 6: Čechy v době Husově (1378-1415)*. Praha: Jan Laichter, 1947
- BENEDIKT, z Nursie et al. *Regula Benedicti =: Řehole Benediktova*. Praha: Benediktinské arcidiákonství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 1998, ISBN 80-238-2676-X.
- BENEŠ, Jiří. *Infekční lékařství*. Praha: Galén, 2009. ISBN 978-80-7262-644-1.
- BERGDOLT, Klaus a Jan HLAVIČKA. *Černá smrt v Evropě: velký mor a konec středověku*. Praha: Vyšehrad, 2002-2000, ISBN 80-7021-541-0.
- BOROVÝ, Klement. *Dějiny diecése pražské: na památku 900letého jubilea pro Dědictví Svatojanské*. Praha: Svatojanské dědictví, 1874.
- CASTIGLIONI, Arturo. *The School of Salerno*. In: *Bulletin of the Institute of the History of Medicine*, 1938, 6/8.
- ČORNEJ, Petr a PLOYHAR, Jiří. *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek V, 1402-1437. 2., rev. vyd.* Ilustroval Pavel MAJOR. Praha: Paseka, 2010. ISBN 978-80-7432-007-1.
- ČORNEJ, Petr. *Dějiny evropské civilizace, 1*. Praha: Paseka, 1999. ISBN 80-7185-216-3.
- ČORNEJ, Petr. *Dějiny zemí Koruny české, I: Od příchodu Slovanů do roku 1740*. Praha: Paseka, 1997, c1993. ISBN 80-7185-098-5.
- ČORNEJ, Petr. *Husitství a husité*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. ISBN 978-80-246-3993-2.
- ČORNEJOVÁ, Ivana, Michal SVATOŠ a Univerzita Karlova. *Dějiny Univerzity Karlovy, I, 1347/48-1622*. Praha: Univerzita Karlova, 1995. ISBN 80-7066-968-3.
- Documenta Pragensia*. Praha: Scriptorium, 1993, 1993(11). ISSN 0231-7443.
- DOLEŽAL, Antonín. *Dějiny klasické anatomie*. Praha: Creative Connections, 2021. ISBN 978-80-906752-7-8.

DYKMANS, Marc. *Du conclave d'Urbain VI au grand schisme*. In: *Archivum Historiae Pontificiae* 1975, 13

FLORIANOVÁ, Hana, *Uroskopie ve středověké medicíně*, Listy filologické 125, č. 3–4, 2002.

FOLTÝN, Dušan; CHARVÁTOVÁ, Kateřina a SOMMER, Petr. *Historia monastica I: sborník z kolokvií a konferencí pořádaných v letech 2002-2003 v cyklu "Život ve středověkém klášteře"*. Colloquia mediaevalia Pragensia. Praha: Centrum medievistických studií - CMS, 2005. ISBN 80-7007-217-2.

FRANZEN, August; FRÖHLICH, Roland a SMÉKAL, Bedřich. *Malé dějiny církve*. 3., dopl. a rozš. vyd. Přeložil Marta RYNEŠOVÁ. Studium (Karmelitánské nakladatelství). V Kostelním Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7195-082-3.

FREIBERG, Jeffrey A. *The mythos of laudable pus along with an explanation for its origin*. In: *Journal of Community Hospital Internal Medicine Perspectives* 2017, 7/3.

FROISSART, Jean a Alois BEJBLÍK. *Kronika stoleté války*. Praha: Mladá fronta, 1977

GELLNER, Gustav. *Jan Černý a jiní lékaři čeští do konce doby jagellovské*. V Praze: Královská česká společnost nauk, 1935.

GOODRICH, James Tait. *History of spine surgery in the ancient and medieval Works*. In: *Neurosurgery Focus* 2004, 16/1

GUERRERO-PERAL, Angel L. a DE FRUTOS GONZÁLES, Victor. *Constantine the African, the revival of neurology in medieval Europe*. In: *Neuroscience and History* 2013, 8/1

HIPPOKRATÉS. *Vybrané spisy*. Knihovna antické tradice. Praha: OIKOYMENH, 2018. ISBN 978-80-7298-392-6.

HIPPOKRATÉS, BARTOŠ, Hynek a FISCHEROVÁ, Sylva (ed.). *Vybrané spisy. II*. Knihovna antické tradice, svazek 16. Praha: OIKOYMENH, 2018. ISBN 978-80-7298-506-7.

HLINKA, Vít. *Služebníci slova v čase znamení konce*. In: *Studia theologica* 2015, roč. XVII, č. 4.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, *Papežství vrcholného a pozdního středověku a České království (1198-1417)*, In: ČERNUŠÁK, Tomáš (ed.), *Papežství a české země v tisíciletých dějinách*, Praha, 2017

HOMÉROS. *Homerova Ilias, Díl I*. V Praze: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1911.

HERNIGOU, Philippe a HERNIGOUD, Jaques a SCARLAT, Marius. *Medieval surgery (eleventh-thirteenth century): barber surgeons and warfare surgeons in France*. In: *International Orthopaedics* 2021, 45/7.

CHREIBER, Vratislav. *Medicína na přelomu tisíciletí: historie medicíny v kostce, současný stav a kam spěje*. Praha: Academia, 2000, s. 29. ISBN 80-200-0822-5.

ISIDOR ZE SEVILLY; ŠIMON, František a FLORIANOVÁ, Hana. *Etymologiae IV*. Přeložil Klára HUŠKOVÁ, přeložil Hana FLORIANOVÁ. Praha: OIKOYMENH, 2003. ISBN 8072980904.

JUOANNA, Jacques. *The Legacy of the Hippocratic Treatise The Nature of Man: The Theory of the Four Humours*. In: P. van der Eijk (Ed.), *Greek Medicine from Hippocrates to Galen: Selected Papers*, Leiden: Brill, 2012.

KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin, [Sv.] 1*. Praha: Zvon, 1991. ISBN 80-7113-004-4.

KEJŘ, Jiří. *Jan Hus známý i neznámý: resumé knihy, která nebude napsána*. Vydání druhé, upravené. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-3031-1.

KORNEL ZE VŠEHRD, Viktorin a Hermenegild JIREČEK. *M. Viktorina ze Všehrd O právích země české knihy devatery*. (Tiskem dra. Edvarda Grégra), 1874.

KOTOUS, Jan, Bořivoj NECHVÁTAL a Jiří HUBER. *Královský Vyšehrad II: sborník příspěvků ke křesťanskému miléniu a k posvěcení nových zvonů na kapitulním chrámu sv. Petra a Pavla*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. ISBN 80-7192-599-3.

Královský Vyšehrad: sborník příspěvků k 900. výročí úmrtí prvního českého krále Vratislava II. (1061-1092). Praha: Královská kolegiální kapitula sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, 1992. ISBN 80-900010-9-2.

KRISTELLER, Paul Oskar. *The School of Salerno: Its Development and Contribution to the History of Learning*. In: *Bulletin of the History of Medicine* 1945, 17.

KROFTA, Kamil. *Mistr Jan Hus: Jeho život a význam*. V Praze: Vilímek, [1915].

KRYŠTŮFEK, František. *Všeobecný církevní dějepis*. V Praze: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna - J. Zeman a spol., 1889.

KŘIŠŤAN Z PRACHATIC, FLORIANOVÁ, Hana (ed.). *O pouštění krve*. Přeložil Hana FLORIANOVÁ. Praha: OIKOYMENH, 1999. ISBN 8086005682.

LESNÝ, Ivan, Milan MYSLIVEČEK a Gustav HAJČÍK. *Zprávy o nemocech mocných: významné historické postavy očima neurologa*. Praha: Horizont, 1989. ISBN 80-7012-010-X.

MARIN, Olivier. *Geneze pražského reformního hnutí (1360-1419)*. Přeložil Karolína SRNCOVÁ. *Medievistika*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017. ISBN 978-80-246-3136-3.

MIŠKOVÁ, Hana. *Využití identifikace žil ve flebotomii 15. stol.* In: *Listy filologické* 1997, roč. 120, č. 3–4.

MONTANARI, Massimo. *Hlad a hojnost: dějiny stravování v Evropě.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003. ISBN 80-7106-560-9.

NODL, Martin. *Lékař a mor aneb Intelektuál rezignující i bojující.* In: *Listy filologické* 2001, roč. 124, č. 3-4.

NODL, Martin. *Dekret kutnohorský. Česká historie.* Praha: Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-065-4.

Ottův slovník naučný. *Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. 11. díl.* Praha: J. Otto; 1897.

POLC, Jaroslav V. *Svatý Jan Nepomucký. 2. vyd., (Ve Zvonu 1.).* Praha: Zvon, 1993. ISBN 80-7113-071-0.

PORTER, Roy. *Dějiny medicíny: od starověku po současnost.* V českém jazyce vydání třetí. Přeložil Jaroslav HOŘEJŠÍ. Praha: Prostor, 2015. Obzor (Prostor). ISBN 978-80-7260-324-4.

PORTER, Roy. *Největší dobrodiní lidstva: historie medicíny od starověku po současnost.* Obzor (Prostor). Praha: Prostor, 2001. ISBN 80-7260-052-4.

POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Úvod do husovských dilemat: historie a teologie.* Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2020. ISBN 978-80-246-4684-8.

PŘEROVSKÝ, Oldřich. *L'elezione di Urbano VI e l'insorgere dello scisma d'Occidente.* Roma: Società Romana Storia Patria, 1960.

RAHNER, Karl, Herbert VORGRIMLER, František JIRSA a Jan SOKOL. *Teologický slovník.* Praha: Zvon, 1996, s. 137. ISBN 80-7113-088-5.

RANTZAU, Henrik, Adam HUBER Z RISENPACHU, Daniel ADAM Z VELESLAVÍNA a Pavel KUCHARSKÝ. *Regiment zdraví Henrycha Rantzovia v překladu Adama Hubera z Risenbachu 1786: Salernské verše o zachování dobrého zdraví Regimen sanitatis Salernitanum v překladu Daniela Adama z Veleslavína 1587.* Praha: Avicenum, 1982.

RIDDLE, M. John. *Ancient and Medieval Chemotherapy for Cancer.* In: *Isis*, 1985, 76/3.

ROGOZOV, Vladislav. *Historie resuscitace 1. (Od prehistorie do konce 17. století).* In: *Anesteziologie a intenzivní medicína* 2003, 14/1.

ŘÍHOVÁ, Milada, STEHLÍKOVÁ, Dana a TOMÍČEK, David (ed.). *Lékaři na dvoře Karla IV. a Jana Lucemburského.* Praha: Paseka, 2010. ISBN 978-80-7432-047-7.

ŘÍHOVÁ, Milada. *Dvorní lékař posledních Lucemburků: Albík z Uničova, lékař králů Václava IV. a Zikmunda, profesor pražské univerzity a krátký čas i arcibiskup pražský*. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-876-X.

ŘÍHOVÁ, Milada. *REGIMEN SANITATIS PRO KRÁLE VÁCLAVA*. Říhová, Milada. In: *Acta Universitatis Carolinae : Historia Universitatis Carolinae Pragensis : Příspěvky k dějinám Univerzity Karlovy Praha : Karolinum 35, č. 1-2, (1995 [vyd. 1996],)*.

ŘÍHOVÁ, Milada. *VARIA BOHEMICA AD QUADRIVIUM ET MEDICINAM SPECTANCIA IN BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA*. Říhová, Milada. In: *Acta Universitatis Carolinae : Historia Universitatis Carolinae Pragensis : Příspěvky k dějinám Univerzity Karlovy Praha : Karolinum 41, č. 1-2, (2001)*.

SEDLÁK, Jan. M. *Jan Hus. Dědictví sv. Prokopa*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1915.

SCHOTT, Heinz a Zdeněk BUREŠ. *Kronika medicíny*. Praha: Fortuna Print, 1994. ISBN 80-85873-16-8.

SCHREIBER, Vratislav. *Medicína na přelomu tisíciletí: historie medicíny v kostce, současný stav a kam spěje*. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0822-5.

SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV. 1361-1419: k předpokladům husitské revoluce*. Praha: Svoboda, 1986.

STEHLÍKOVÁ, Dana. *Morové spisy připisované mistru Křišťánovi z Prachatic*. In: *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis 2017, roč. 57, č. 1. ISSN 0323-0562*

SUCHÁNEK, Drahomír a DRŠKA, Václav. *Církevní dějiny*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-3719-5.

SVOBODA, Karel a Ludvík SVOBODA. *Zlomky před Sokratovských myslitelů*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962.

SVOBODNÝ, Petr a Ludmila HLAVÁČKOVÁ. *Pražské špitály a nemocnice*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-315-0.

SWEET, Victoria. *Hildegard of Bingen and the Greening of Medieval Medicine*. In: *Bulletin of the History of Medicine 1999, 73/3*.

ŠIMEK, František a Miloslav KAŇÁK. *Staré letopisy české z rukopisu Křižovnického*. Praha: SNKLHU, 1959.

ŠMAHEL, František a NODL, Martin (ed.). *Člověk českého středověku. Každodenní život*. Praha: Argo, 2002. ISBN 80-7203-448-0.

ŠMAHEL, František, Josef SPURNÝ a Miloslav ŽÁČEK. *Husitská revoluce, II: Kořeny české reformace*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1993. ISBN 80-85268-24-8.

ŠMAHEL, František. *Jan Hus: život a dílo. Ecce homo*. Praha: Argo, 2013. ISBN 978-80-257-0875-0.

TADRA, Ferdinand. *Kulturní styky Čech s cizinou až do válek husitských*. V Praze: Nákladem jubilejního fondu Král. České Společnosti Nauk, 1897.

TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy*. V Praze: nákladem knihkupectví Fr. Řivnáče (Antonína Řivnáče), 1893. sv. 3.

ULLMANN, Walter. *The Origins of the Great Schism*, London, 1948.

Vavřinec z Březové a Antonín DOLENSKÝ. *Kronika husitská*. Královské Vinohrady: František Strnad, 1940.

VINAŘ, Josef. *Zachránci lidstva: podobizny slavných lékařů*. Praha: Čin, 1942.

WATTERS, David A. *Guy de Chauliac: pre-eminent surgeon of the Middle Ages*. In: *ANZ Journal of Surgery* 2013, 83/10.

WONDRÁK, Eduard. *Historie moru v českých zemích: o moru, morových ranách a boji proti nim, o zoufalství, strachu a nadějích i o nezodpovězených otázkách*. 2., doplněné vydání. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton, 2020. ISBN 978-80-7553-843-7.

YAPIJAKIS, Christos. *Hippocrates of Kos, the Father of Clinical Medicine, and Asclepiades of Bithynia, the Father of Molecular Medicine*. In: *Vivo* 2009, 23/4.

ZAP, Karel. *Vypsání husitské války*. V Praze: I.L. Kober, 1893.